

MODERN KÖNYVTÁR

SZERKESZTI GÖMÖRI JENŐ

SZINI GYULA

VÁNDORTÁSKA

8

BUDAPEST · 1910 · KIADJA
POLITZER ZSIGMOND · ÉS · FIA
EGYES · SZÁM · ÁRA · 40 · FILLÉR

MO[...]VTÁR

IRODAL[...]GYŰJTEMÉNY

A [...]alom és a világiro-dalom kiv[...]nak népszerüsitése és megism[...]

A [...]e Magyarországon, különösen [...]atlan, de természe-tes követk[...] gyönyöreiben.

A [...]ában a magyar iro-dalomnak [...]E végből a Modern Könyvtár-[...]k a német könyv-piac részé[...]észi forditásokban.

A [...]odalom legkiválóbb munkásai, [...]k a Modern Könyv-tár-ban, [...]erpretálják magyar nyelven, a [...]

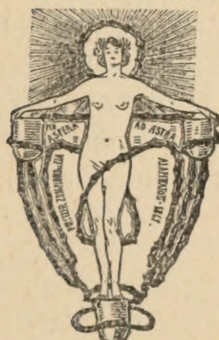
Kiadja: [...] ÉS FIA

MEGJELENTEK:

1. Thomas Mann: A boldogság akarása. Gömöri Jenő forditása
2. Pikler Gyula: A lelki élet alaptörvényei. Az eszmélet helye a természetben
3. Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panaszai (Magyar Költők I.)
4. Frank Wedekind: Hőstenor (Szinmű) Bánóczi László forditása
5. Schwarz Gusztáv: Jogi napikérdések
6. Szini Gyula: Stúdiumok
7. Nádai Pál: Bágyadt mosolygás. (Tárcák)
8. Szini Gyula: A vándortáska
9. Henri Bergson: Bevezetés a metafizikába. Fogarasi Béla forditása.
10. Peterdi Andor: A sátor alatt. (Magyar Költők II.)

SZINI GYULA

VÁNDORTÁSKA

MODERN KÖNYVTÁR 8.

BUDAPEST 1910
POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KÖNYVKERESKEDÉSE

Költeni annyi, mint itélőszéket
tartani önmagunk fölött.

(IBSEN)

SZINI GYULA
eddig megjelent művei:

Trilibi és egyéb történetek
Oscar Wilde: Salome. Szini Gyula fordítása
Lelki kalandok (Elbeszélések)
Frank Wedekind: A tavasz ébredése. Szini Gyula fordítása
Egy sápadt asszony (Regény)
Stúdiumok (Modern Könyvtár 6.)

A Modern Könyvtár 1910. június havában indúlt meg

A MODERN KÖNYVTÁR SZERKESZTŐSÉGE:
VIII. KERÜLET, VAS-UCCA 15/b., I. EM. 18

VÁNDORTÁSKA

Nem hivalkodás, nem útleírás a foglalatja ennek a kis könyvnek, amely mégis utazásokról szól. A párisi Boulevard, a római Corso, a londoni uccák emberei, asszonyai, mozgófényképszerűen rohannak el benne, a pizai ferde torony, az Örök Város egy-egy művészi emléke vagy egy londoni halasbolt fölvillan, eltünik... És most olyan emberek kezébe adjam a könyvet, akik ritkán, vagy egyszer sem utaztak, akiknek termékeny és szélsőséges fantáziáját a valóság sohasem korlátozta. Csalódás fogja érni őket, de nem fogják megérteni, hogy az ő csalódásuk voltakép az enyém. Mert ennek a kis könyvnek a mélyén nagy csalódás lappang. Annak az embernek a levertsége, aki elment a Hesperidák aranyalmájáért és odahaza nem merte megmondani, hogy nem mind arany, ami fénylik. Félve bontom föl tehát a »Vándortáská«-t mások előtt. Mert lehet, hogy ép az aranyalmákat felejtettem ki belőle.

SZINI GYULA

A PÁRISI BOULEVARD

I.

A mekkai zarándok ájtatosságával mentem végig először a Boulevard-on. A Madeleine-templom korinthusi oszlopainak árnyékában ültem fel az omnibusz levegős emeletére és csak a Bastille előtt tértem magamhoz, amikor a kalauz felrázott mély — csalódásomból.

Először is ez az ucca nem olyan széles, amilyennek az ember jelentőségéhez képest eleve elképzeli. Nem is olyan hosszú. A házai már a tizenkilencedik század elején megvalósították Edison legmodernebb álmát, hogy a házakat önteni lehet. Egyöntetű házak ezek. A híres gesztenyefák, amelyekhez irodalmi és művészeti jegyzetek fűződnek, ép oly szárazok, mint mindenütt a világon az aszfalt közé ékelt csendéletek. A kirakatok, amelyek fölött itt-ott egy-egy világhírű cég tábláját pillantjuk meg, ép oly indusztriálisak és művészietlenek, mint mindenütt a világon.

Legfeljebb a forgalom akasztja meg az ember szivét. A kocsiút az omnibusz tetejéről lassú folyamnak látszik, amely álmosan ringat a hátán el-elakadó fiakker-yachtokat, automobil-csolnakokat, omnibusz kompokat és ezek oly sűrűn borítják a kocsiút medrét, hogy nem látszik »a vizből« tenyérnyi folt sem, mintha el akarna bújni hasonlatunk kedvéért. És szimbólikusan emelkedik föl az uccasarkon az a fehér bunkósbotocska, amellyel a rendőr feltartóztatja a kocsi-áradatot, hogy az így támadt földszoroson mózesi leleménnyel és gyorsasággal mentse át életét a másik oldalra a gyalogjárók serege.

Ez a látvány megdöbbenti az embert, de csak az »apéritif« óráiban, délután öt és hét óra közt. Vannak a boulevardnak órái, amikor a Rákóczi-út is fölveheti vele a versenyt, sőt vannak órái, amikor az ember lépései kísértetiesen konganak és aggodalmasan keresi a rendőr meg-

nyugtató alakját. Szóval a boulevard is ember. Gyarlóságai, fogyatkozásai vannak. Hálósipkában nem imponál. Evése nem esztétikus. Álmossága kellemetlen. Ember, ember... És én, bolond azt hittem, hogy hozzátartozik az élet fenntartásához, mint a Golf-áramlat. Azt hittem, hogy erősebb az embereknél, akik alkotják, fejlesztik, fenntartják. Hiszen a boulevard mindenütt ott van a világon. Ételünkben, italunkban, szavunk járásában, csókjainkban, levegőnkben. Ahogy az athéni agóra és a római fórum nélkül nem lehet megérteni az ó-kort, Róma nélkül a középkort, a lipcsei »messe« nélkül a reformációt, akép a modern életet lehetetlen elképzelni a Boulevard nélkül.

Odin Howes, az angol poéta, így kiáltott föl egy társaságban:

— Maguk gyermekek, nem értik. Azt hiszik, hogy a boulevard az Páris? A boulevard mindenütt van. Babylon függő kertjei, a lusta Agora, a Rostrumok szónok nélkül: ez mind boulevard. Kiállítás ez a szó teljes és diffamáló jelentésében. Ha azonban úgy tetszik, ép oly veszedelmes, de előkelőbb, mint a kiállítás, mert jelentése etimológikus. A boulevard nem más, mint a régi boulevard, a »boullevart«, az az árok, amely nem védi a csatateret és ahol az ember nincs elföldve, hanem ahol a pikások és a céllövők első sorban vannak, hogy odaálljanak az ellenség ágyúi elé. Igen, igen — szólt kövér mosolyával Odin Howes — az ember nagyon szem előtt van. De nem hal meg eléggé. Tudják-e, hogy mi voltakép a boulevard? A Potel és Chabot kirakata. Szórakozásból vagy borzalommal megáll az ember előtte, hogy nézze a hihetetlen dolgokat, a szörnyetegformájú szárnyasokat, az óriási gyümölcsöket. Ezek a csodák vagy úgynevezett csodák arra vannak kárhoztatva, hogy megmaradjanak alakjukban vagy szinükben addig a pillanatig, amíg egy harapás vagy több egyszerűen meg nem semmisíti őket, föltéve, hogy becsértékük eléggé megvédi őket attól a kísértéstől, hogy pusztán porrá omoljanak a segéd vagy a raktáros kisasszony ujjai közt, aki a kirakatból eltávolítja őket: ezek csak szemnek való tárgyak. Vajjon nem ismernek-e önök barátaik közt efféle embereket is? Olyanokat, akik eltünnek észrevétlenűl, akik elzüllenek és porrá omlanak kvázi-halhatatlanságuk után, szóval mindazokat, akiknek a szerepük, a létük, a létjogosultságuk, a »causa finalis«-uk a póz; nem a szándékos, hanem a kényszerű, a passziv póz; akiknek a reprezentálás az egyetlen kenyerük, akik mint őrszemek ülnek az élet partján és a dicsőség partján anélkül, hogy egyikhez is tartoznának.

Ülnek egy zártszékben, amely festett és kipirosított viasz bábúk múzeumának szinpadára néz. És ha ez a boulevard, amely itt vagy ott vagy amott és mindenütt van, az utolsó itélet napján a Josaphat völgyébe jut, isten nem fog itélni fölötte, hanem így szól majd halkan: »Mit keresel itt? Nincs szükségünk parádéra.«

Igy szólt Odin Howes, akit a közönség talán jobban ismer ezen a nevén: Oscar Wilde. Így szólt élete alkonyán, amikor párisi kávéházakban és bar-okban szórta aforizmáit és meséit, életének utolsó kiadatlan műveit, amelyeket most poszthumus kegyelettel gyűjtenek össze mindazok, akik hallották és akiknek jó vagy rossz emlékezőtehetségére van bízva Wilde szellemessége. Én legalább olyan forrásból idézek, amelyet a legmegbízhatóbbnak ismertem meg. Ernest La Jeunesse adja Wilde szájába a fenti szavakat, Ernest La Jeunesse, aki »Le Boulevard« című regényével a modern Páris Labruyére-je lett. A »Caractéres« mélysége, a korban való kortalansága, maró szatirája, éles lélekl átása megvan ebben a regényben, amelynek egyetlen hőse, szinte tragikus hőse maga a Boulevard.

Mit tagadjam? Ennek a könyvnek mélységes hatása alatt vagyok, amikor a »boulevard« világraszóló jelentőségével, történelmi, sőt egyenesen apokaliptikus látomásával vagyok tele, foglalkozom. Ennek a regénynek caractére-jei nem fotografiák. A fénykép nem tudja visszatükröztetni a modell hangját, jellemző mozdulatait, gesztusait, árúló felvillanásait, amik pedig annyira benne vannak Lajeunesse jellemeiben, hogy személy szerint föl lehet őket ismerni, mint némely írót bármily ravasz álneve alatt vagy aláiratlan cikkeiben is. De nem ez a csoda, mert erre minden ügyesebb karrikaturista képes és ilyet már eleget láttunk. Hanem az a szeretettel teljes, megdöbbentően hű és jellemző lélekrajz, amely már több mint kegyetlenség és amellyel Lajeunesse valósággal sziven találja áldozatait, Páris »vezető« embereit, a boulevard diszeit.

És amikor az ember átvergődik azon a poklon, amelyben ezek az emberek vonaglanak, — akik ma is a világ izlését szabják meg és akik a boulevard konkolyát hintik szét szerte a világon ártatlan, barbár szivekbe, az embert valami fönséges undor tölti el mindazokkal szemben, akik a hatalom, a dicsőség, a siker perzselő sugaraiban olvasztják le ikaroszi szárnyaikat. Lajeunesse legkedvesebb és leggyakoribb szava ebben a regényében az »épave«, amely hajóroncsot és általában gazdátlanná lett jószágot jelent. Főalakjai csupa ilyen ember-roncsok, akiket a boule-

vard tengere vetett hajótörés után a »terraszra«, a párisi kávéházak terraszára, hol a költészet, a művészet, a divat, a siker, a chic árúcikkeivel ép oly lelketlen kereskedés folyik, mint pár lépéssel odább a boulevardtól, a börzepalotában.

Imaginárius arcképek tolonganak elénk ebben a regényben. Az arisztokrácia épaveja, akit a nagy forradalom véres tengere vetett ki a boulevardra, hol ocsmány züllésel pazarolja el értékes vérkeverékét és »mások megvetésével próbálja föltámasztani a múltat«. A sikkes és aprólékos művészet épaveja, aki még java férfikorában kénytelen elviselni, hogy asszony tartsa ki, a saját felesége. A vidék épaveja, egy szocialista képviselő, aki odahaza úr a maga emberei közt és a boulevardon nem más, mint részegeskedő diák. A nagy ipari és szellemi vállalatok épaveja, aki egy tehetségtelen szinésznőre pazarolja egész lelki energiáját, lelket fúj belé és abban a pillanatban, amikor eléri végre célját, a boulevard el is hódítja tőle azt a nőt, akivel kimerült élete minden succusa. Irodalmi szélhámosok suhannak el előttünk és egyéb szélhámosok, akik utolsó csöppig ki akarják szívni a siker mézes méregkelyhét mielőtt roncsokká válnának, mielőtt a raktáros kisasszony keze kilökné őket a kirakatból. Látunk egy ifjú szerelmes házaspárt is, akiket elkap a boulevard forgószele és szenzációs újságcikkek papirrongyaivá tépi egyszerű pásztori boldogságukat. És valamennyiünk fölé magaslik »a dicsőség, a divat, az eleteleven, intellektuális és szexuális paradoxon roncsa«, a szellemi élite évapeja, az »universzális épave«: Odin Howes, másként Wilde Oszkár.

És e szomorú világ számára, amely az ezerkilencszázadiki párisi világkiállítás köré rakta a maga roncsait, Lajeunesse megtalálta a magyarázó, enyhítő, szépítő igazságot: »Ama krizisek közül, amelyek a tizenkilencedik század agóniáját siettették, bizonyára a legkevésbé ismeretes a szépség krachja. roncsa«, a szellemi élite épaveja, az »universzális épave«: keveset.«

Vajjon nyolc év alatt,* amely e valósággal történeti regény epochájától elválaszt bennünket, találunk-e módosítani valót ezen az igazságon? Más-e a »boulevard« ma, mint nyolc évvel ezelőtt, amikor még nem akartak Wilde Oszkárral kezet fogni azok, akik ma »baráti följegyzésekkel« traktálják Wilde rajongóit? Nem vonaglik-e ma még nagyobb

* Lajeunesse „Boulevard" cimü regénye 1908-ban jelent meg.

válságban a szépség, amelynek krachja megrázóbb jelentőségű, mint a Brunetiére-féle »tudomány csődje«?

A boulevard — és ebben igazat kell adnom Odin Howesnek — mindig és mindenütt volt. Az eszkimó, aki sértésnek veszi, ha kedves vendége nem akar résztvenni házasélete örömeiben, ép oly boulevardier, mint a szerencsétlen Kandaulesz király, aki nem tudta megállani, hogy felesége veleszületett bájait meg ne mutassa legalább egy embernek. Boulevardier mindenki, aki háromnál több embernek a véleményére kiváncsi; akit sarkal a dicsőség vágya; aki nem elégszik meg azzal, hogy különb vagy különösebb legyen mint a többi, hanem ezt a többiek értésére is akarja adni. Boulevardier mindenki, aki szemben találja magát a tömeg egészséges, brutális szürkeségével és akit szinesebb vagy furcsább tollazata miatt előbb-utóbb meg fognak tépázni azok, akik többségben vannak. Ez a boulevard örök tragikuma.

És mennyire érezzük mindnyájan, akik akár csak egy gyűszűnyit kóstoltunk a boulevard dicsőségéből, annak az embernek a borzalmát, aki a maga sikereinek tetőpontján egyszerre Odin Howest pillantja meg és így kiált fel:

— Igen, igen, én ismerem a maguk Howesét, én is olvastam és csodáltam őt. Jobban, mint más... A szinháza igazán szinház és a versei előttem csakugyan verseknek látszanak, amennyire fordításból meg lehet őket itélni. Van képzelő ereje, fantáziája, megvan benne a tökéletesség és szépség ritka érzéke. És most, hogy leadtam hódolatomat előtte, talán folytathatom? Igenis, ez az ember megmérgezi az életemet. Elképzelni, hogy valaki olyan lehetett, mint ő és most olyan, ahogy előttünk áll; elképzelni, hogy a sikerben a szégyennek és a pusztulásnak olyan magja van elhintve, amelyet az ember csak a bukásával fizethet meg, íme ez az örvény, gyermekeim, ez az. Értik? Nem? Én attól remegek, hogy ez lesz az én jövőm is, ez az ember! Megfélemlít, ennyi az egész! Holnap, holnapután talán én is! Ah! Valami halott mosolya van, amely vonz. Az ifjú Hylas láthatott ilyen mosolyt ama nőcskék szemében, akik kényszerítették, hogy vízbe ölje magát. Mintha így szólna ez a Howes: »Maguk ravaszok. De majd meglátják, majd rájutnak!« Reklámot csinál az enyészetnek, az örök semminek.

A boulevard nem változott meg az idők folyamán, hanem megerősödött, kiterjeszkedett. Ahogy a francia forradalom elterjesztette, népszerűsítette és olcsóvá tette a szabadságot az egész világon, akép a boulevard a szépséget árúlta detail-kereskedéssel. Nemcsak a szabadság,

hanem a szépség is »épave«, gazdátlan jószág lett, amelyet mindenki fölemelhet, ahol talál. A boulevard, amely az egész világon mindenütt van és a párisi terrasz, amely mindenhová eljutott, ahol az emberek kávét isznak, a kirakata ennek a détail-kereskedésnek, amely világszerte folyik hangos kiabálásokkal, tülekedéssel és egymás roncsolásával. A boulevard: ez a mai élet nyerge és mennél jobban száguld alattunk a civilizáció paripája (Tolsztoj szerint: vesszőparipája), annál veszedelmesebb a nyeregben ülni. De James Riderhood, az Ambrus Zoltán »Finish«-ének hőse, még a halálos órájában is így szól legkedvesebb fiához:

— Légy jockey, Ben, légy jockey!

II.

Örökké egyforma és mégis örökké új, mint maga az élet. Nem lehet megszokni, közömbösen nézni, nem lehet róla újat nem mondani.

Egy kissé mindig megszédít a levegője, pedig már rég nem először látom. Négy évvel ezelőtt róttam utoljára az aszfaltját és akkor azt hittem, hogy már alaposan ismerem. De most, amikor napról-napra valami újat látok, tanulok belőle, valami nyugtalan megnyugvásom támad: sohasem lehet megismerni.

Ahány ember van a világon, másféle impressziót visz innen haza és ha azt mondom, hogy az egész világ megfordúl itt, keveset mondok vele. Néha meg vagyok győződve, hogy itt csinálják a világot; itt készítik azokat a sablónokat, amik az élő emberiség vajlelkét időről-időre formázzák.

De ha az ember közelről és miópikusan látja, — mint ahogy én a kávéház terraszáról, hol tolakodó eszméimet igyekszem sorokba zárni — valami bántó kicsinyességet vesz észre az egész hatalmas képen. Hiányzik belőle valami nagy, sasszárnyú eszme.

Francia nemzeti dicsőség? Az nem a Boulevardon lakik, hol a világ ezerféle nyelve és szokása keveredik. Az emberi előrehaladás nagy eszméje? Az az örökké furcsa és torz farsangi menet, amely napról-napra végigbámészkodja, végigkacérkodja a Madeleine-templom és a Bastille tere közt levő útvonalat, nem az emberiség haladó vonalát, hanem csak a mulató tömegek furcsa lelki képét mutatja.

Nem lehet a mai nyüzsgő Boulevard-t a szerény kezdete nélkül megérteni. A mai fényes »boulevard des Italiens« — ragyogó szinházaival, café-restaurantjaival, klubjaival — még száz évvel ezelőtt csak szerény, fás sétaút volt. Egyszerű homlokú, kisvárosi házai még nem is álmodták, hogy ablakszemeiket még egyszer babiloni pompa fogja vakítani.

Akkor még »boulevard du Gand« volt a neve, nem volt gyalogjárója, csak egy piszkos vízerecske rendetlen folyása szelte el azt a helyet, ahol a sétálók könnyen elfértek. A rue du Helder és a rue Taitbout közt (ma elegáns,

aszfaltos uccák) a »Coblentz« nevű promenádon egyszerű szalmaszékek voltak felállítva és ezeken ültek az akkori gavallérok — a »gandin«-ek — és lornyonozták az elegáns hölgyeket, akik kocsin robogtak el előttük.

A Boulevard virágzása és általában a párisi idegenforgalom fellendülése csak akkor kezdődött, amikor Első Napoleon hatalmas tragédiája után a Szent Szövetség katonái lepték el Párist. A ravasz, nagyeszű Égalité Fülöp ismerte föl legelőször az idegenforgalom jelentőségét és hatalmas palotájának, a »Palais Royal«-nak a földszintjét kiadta boltosoknak, kávésoknak, vendéglősöknek magas bérért. Még arra is szemet húnyt, hogy játékbarlangok és rosszhírű házak nyíltak meg királyi palotájában. Angol, orosz, osztrák és egyéb nemzetiségű tisztek ott a Palais Royalban tékozolták el a pénzüket kártyán, asszonyon.

Ezek az idegenek vitték szét Páris romlott hírét és nem mindig túloztak. Történelmileg hiteles tény, hogy a Palais Royal sötét árkádjai alatt akkor, különösen nyári éjjeleken, a »petite femme«-ok vénuszi toalettben bűvölték el az idegeneket. Mire ennek a híre valahová a Bajkál-tó mellé került, legenda lett belőle és az emberek fantáziájára szédítően hatott. Valósággal tódultak az idegenek Párisba, a Palais Royal óriási udvarán az egész világ nyüzsgött és a francia boltosok zsebe megtelt arannyal.

A derék, jó, becsületes Lajos Fülöp király, aki a palotát örökölte, nagyot gondolt magában és ki akarta tatarozni a vén és piszkos palotát. Munkások jelentek meg, festettek, mostak, tisztítottak és gázlámpásokat aggattak föl (ami akkor még hallatlanúl új dolog volt). A nagy tisztaság és világosság először is a petite femme-okat kergette el, nemsokára pedig a dorbézoló idegeneket is, akik nyomon követték a kis nőket. Ettől fogva a Palais Royal halott volt.

Ma is az, szomorúan az. Nagy, kietlen udvara úgyszólván kiesik abból a mai viharos életből, amelynek hullámai körülnyaldossák. A régi dicsőséget csak egy történelmi multú, ma már csendes kis restaurant (a híres »Véry«) őrzi, meg egy kis szinház, hol borsos darabokat adnak és talán még néhány könyvkereskedés kirakata, hol inkább a könyvek címlapja botrányos, mint a tartalmuk. A Camille Desmoulins lázasan agitáló szobra körül pedig a nagy csöndben és elhagyatottságban szomorú, beteg »ephébek« találkoznak, ha ki akarják játszani a rendőrség éberségét.

A »petite femme«-ok és a mulatós gavallérok a Boulevardra költöztek át, amely lassanként magához vonzotta a Palais Royal idegenforgalmát is. A Boulevardon egymás után

virágoztak föl a cukrászboltok és cafék, amiket annak a kornak a gavallérjai karoltak föl. A »Tortoni« terrasza világhírű lett. A Café de Paris, Café Anglais, Café Riche, Café Hardy és a Boulevard egyéb kávéházai aranybányák lettek.

Páris elegáns világa ott találkozott. A »dandyk« kiültek a terraszra és bámultatták magukat, vagy a sétáló és kocsizó hölgyeket lornyonozták. A »Café de Paris« az irodalmi dandyknek lett találkozóhelye. Barbey d'Aurevilly, Musset, Eugéne Sue fénykorukat élték ott. A romanticizmus, amely ruhában, modorban és beszédben is kereste az extravaganciát, ott ülte torát.

És minthogy akkor az embereknek még hihetőleg jobb gyomruk volt, mint most, megindult a nagy, fényes diner-k és souper-k korszaka, amely az elegáncia és az inyesség történetében örök időre fel van jegyezve. Vagyonokat »emésztettek föl« a szó szoros értelmében az akkori kor híres »souper«-jei. Még máig is, amikor a párisi újságok is panaszkodnak, hogy a híres francia konyha hanyatlik és és valami nemzetközileg unalmas generálszószba olvad, fennmaradt a régi híres vacsorák emléke, amiknek hagyományát a kedves, finom Charles Monselet örök időre szerette volna föntartani.

A Marcel Boulenger szép könyvében (Les Dandys sous Louis Philippe) — amelyet mindenkinek a figyelmébe ajánlok, aki valaha a Boulevardon végigment — eleven, szines és szinte történelmi becsű képét kapjuk a Boulevard ama korszakának, amikor a »Café de Paris« a romanticizmusnak úgyszólván páholya volt. A romanticizmus hozta divatba az angol »fashionable«-t. Mindenki dandy igyekezett lenni, törte az angol nyelvet, utánozta lord Seymour modorát, beiratkozott a »Jockey-Club«-ba, vagy a »Petit Cercle«-be, amelynek alapítói közé Musset is tartozik.

A Café de Paris-ban volt a különös »docteur Véron«-nak, az első nagystilű, modern újságalapítónak a törzsasztala. A Guizot hivatalos lapjának a szerkesztője, később a párisi nagy opera igazgatója lett. Ez a skrofulásnyakú, szőrösszívű pénzcsináló a fehér asztalnál fejedelmi hóbortba esett, két kézzel szórta a pénzt és asztala köré gyűjtötte a párisi irodalmi élet szinejavát.

Munkatársai közé tartozott Gautier Théophil, az »Émaux et Camées« híres költője, a »l'art pour l'art« első apostola; aztán Gerard de Nerval, akinek költői zsenijét csak most kezdik igazán méltányolni. Társaságához tartozott a különös Roger de Beauvoir, aki aktuális emberekre vonatkozó

gúnyos versikéivel teremtette meg az »aktuális vers« műfaját, ami most annyira divatos Párisban és Budapesten is.

Latour-Mézeroy, a nagy reklámhős, az első gyermekújságalapító fehér kaméliával a gomblyukában ép úgy a Véron asztalához járt, mint Nestor Roqueplan, a nagy tréfacsináló, akit még most is sűrűn emlegetnek a párisi újságok. Példája az igazi boulevardier-nek, aki soha egyetlen pillanatra sem tudott hűtlenné lenni az ő kedves Boulevardjához. Divatos író volt és többször viselt szinházigazgatói tisztet, pedig egy rettenetes hibája volt: soha egyetlen szerző kéziratát nem tudta elolvasni, sem meghallgatni. Különben ő a kitalálója annak a »nouvelle á la main« című pár soros humoros apróságnak, amelyet minden párisi napilapban meg lehet találni a »megírt hírek« végén.

Lajos Fülöp és a romanticizmus kora óta minden szellem, szépség és érték, ami Párisban van, a Boulevardra igyekszik, hogy érvényesüljön. A Boulevard innen kezdve a világot jelentő aszfalt. És mai intézményeit, szokásait, pezsgését, forrongását nem lehet megérteni, ha nem ismerjük az eredetét, a múltját, amelyet a Palais Royalból hozott magával.

A híres »Café de Paris« ugyan ma már nincs a Boulevardon, hanem az Avenue de l'Operá-n, de lefüggönyözött ablakai mögött ma is vagyonok úsznak el nagy csöndesen. Gazdag oroszok, angolok, amerikaiak ide bújnak el a párjukkal, akinek törvénytelenségét a túlságosan elegáns és kivágott ruha rögtön elárúlja. Nemcsak fáma, hanem történeti tény, hogy koronás fők is élvezték már ott a párisi inkognitó kényelmét.

A »Café Riche« és a »Café Anglais« ellenben még ott pompáznak a Boulevardon. Lefüggönyözött ablakaik diszkréten jelzik, hogy nem olcsó, népies ebédeket kapni ott. De a terraszán ép úgy el lehet az idegen egy pohár feketekávé mellett, mint Budapesten.

Ezek a kedves és bámészkodó párisiak — akiknek legalább a nyolcvan percentje idegen nyelvet beszél a Boulevardon — kivívták maguknak azt a köztársasági jogot, hogy néhány fillér fejében elüldögélhetnek a legelőkelőbb helyen is, ahol terrasz nyílik az uccára.

Egyáltalában a Boulevard valósággal tárháza az élet mindenféle lehetőségeinek. Van kényelmes, szép vendéglője két frankos és még olcsóbb diner-vel. Van aztán caférestaurant-ja, ahol a húsz frankos louis ép oly könnyen hullik, mint másutt a szerény kis »vingt sous«. Van »express-bar«-ja, hol elegáns közönség fogyasztja a két-három sou-ba

kerülő sandwicheket és italokat, amiket automaták adnak ki (mint nálunk annak idején a Quisisanák).

A hires Grand Café előtt, amelyet a Szabolcska Mihály verséből ismer a legtöbb olvasó, könyökkel érinti egymást a dúsgazdag angol lord és a szegény magyar diák vagy festőnövendék, aki egyszer egy hónapban elmegy oda »boulevardozni«. Fölötte az első emeleten a »Jockey-Club« ablakai tündökölnek. Ennek a Jockey-Clubnak az alapítása is visszavisz abba az időbe, amikor a Café de Paris-ban az irodalmi romanticizmus megteremtette az angol divatot. Az akkori újságok ép úgy ostorozták az angol majmolást, mint ma. De azért a mai dandyk ép úgy gentlemanlike öltözködnek, mint a D'Orsay gróf és lord Seymour kortársai.

Igazán semmi sem változott a Boulevardon, ha az ember a múltját tekinti. Csak kiszélesedett, elágazott benne minden, de múltjának csökevényeit ép úgy megtaláljuk mai életében, mint az egykori sáncműnek, a »Bollwart«-nak, »Bollwerk«-nek a nyomát a Boulevard kanyargó és egyenetlen szintű jellemében.

És a mai boulevardierk is ép oly könnyelmű, nagy gyermekeknek látszanak, mint vídám őseik. Csak nemrég alapítottak egy »petits chevaux« klubot a Jockey-Club mintájára, hol szigorú lóversenyi szabályok és föltételek mellett futnak a kis lovak, a kis ólomlovak, amelyeket a szerencse kereke forgat. Előkelő gavallérok, divatos írók, színészek és Páris crémejének egyéb képviselői ülnek ebben a legújabb sport-klubban.

Mennél jobban kutatom a Boulevard multját, annál több régi, történelmileg melanchólikus nyomot látok benne, de annál jobban keresem a változást, a különbséget. És úgy látom, hogy a változás csak annyi, hogy a Boulevard lépést tart a világ fejlődésével. Könnyű neki, hiszen ha nem is egyedül csinálja, de irányozza.

Négy évvel ezelőtt, amikor erre jártam, még nem volt meg az automobiloknak az az özöne, ami ma igazán veszedelmessé teszi a közlekedést és lassan egészen kiszorítja a lovat. A nagy omnibusz-batár, amely elé három nehéz igás ló van fogva, ma is végigdöcög a Madeleinetől a Bastilleig, de ahol az ember teheti, inkább az »autobus«-t választja amely ugyanazért az árért röpíti az embert egyik helyről a másikra. Az ember eleinte szédül rajta, különösen a fordulóknál, a »virage«-oknál, de lassanként megszokja és a legtöbben már aludni is tudnak rajta egy verset.

Az általános egyfogatú »sapin«-t is lassan-lassan kiszorítja a taximéteres automobil, amely már ma is olcsóbb, mint a budapesti fiakker. A párisi községtanács már javaslatot is készített, amely az automobil-bérkocsit ép oly olcsóvá fogja tenni, mint a lovas kocsit. Akkor igazán már csak konzervativ emberek fognak kocsin járni.

Még négy évvel ezelőtt bátran írhattam, hogy Páris konzervativ város Lajos Fülöpkori házaival, falépcsőivel, kényelmi intézkedéseinek teljes hiányával. De ma már nincs az a kis szálló, ahol »chauffage central«, vagy »éclairage electrique« ne volna. A Boulevard házait is átgyúrták liftes, középponti fűtésű vagy gázkályhás, elektromos gombokra járó modern mesebeli várakká.

Talán ez az oka, hogy az élet kereke ma a Boulevardon is sebesebben forog, úgy hogy egyes részletei elmosódnak. Hihetetlen sietség, lázas, gyors élet mindenfelé. Új idegek kellenek ehhez az új élethez, amelyben az embernek hovatovább ügyes gépésszé kell átvedlenie.

Néha úgy rémlik, mintha ezek a nagy, nyugati világvárosok egyre közelebb jutnának az utópiához, amiről a romantikus szocializmus apostolai álmodtak: hogy a gépek egészen fölöslegessé teszik az emberi erőt és az állati igát.

Máris ott tartunk, hogy egy csomó gép kezelését kell ismernünk, amely fölöslegessé teszi a szolgaembert. És azok a szomorú, közömbösarcú pincérek, akik a párisi cafékban felszolgálnak, kívánatossá teszik ezt a korszakot. Itt nincs kabát fölsegítése, borravaló megköszönése, alázatosság. A pincér gépiesen és pontosan elvégzi a dolgát, de aztán szinte követeli, hogy az ember álljon fel és menjen a dolgára.

Hogyne! Ezek a szegény emberek sokhelyütt nem kapnak fiztést, hanem úgynevezett »frais généraux« fejében még ők fizetnek négy-öt frankot naponta a kávésnak azért a jogért, hogy néhány asztalnál felszolgálhatnak. A borravaló az ő kibérelt keresetük. Már nem pincérek, hanem asztalbérlők. Csak a nyomorúságuk régi, a helyzetük már a társadalommal harcoló proletáré.

Sok mondanivalóm volna még, de már régóta ülök a helyemen és a pincérek kezdenek kinézni. Átlátom igazságukat és sietve befejezem mondanivalómat. Au revoir!

A RÓMAI CORSO

Egy hosszú és szűk ucca, hová a város minden vérkeringése betorkollik és ahová annyi ember, kocsi és automobil tud beleszorulni, hogy sokszor életveszedelemmel lehet csak rajta járni: ez a római Corso.

Első pillantásra leginkább ez ötlik az ember szemébe és önkénytelenül kérdi, hogy a városok úgynevezett ütőerei miért emlékeztetnek többnyire olyan szűk és duzzadt véredényre, amely orvosi beavatkozásért, érvágásért kiált. Szűk a mi Váci-uccánk és a Kossuth Lajos-uccát csak újabb időben szélesítették ki. A Kärntnerstrasse Wien-ben és a Friedrichstrasse Berlinben feltünően keskenyek. A párisi boulevard elég széles, de viszont annyi ember és kocsi özönlik át rajta, hogy maholnap lehetetlenné teszi a közlekedést és a hatóságok mesterségesen szeretnék a forgalmat mintegy lecsapolni.

Róma, a történelmi tanulságok örök városa egyébként arra is ad példát, hogy milyen volt az ucca, milyen volt egy corso jó néhány ezer esztendővel ezelőtt. Az a híres Via Sacra, amelyet a kiásott Forum Romanum-on egész pontosan lehet megállapítani és követni, amely a régi fórumon nyüzsgő tömegek közlekedő ere volt és amely az antik történelem legforróbb napjait látta, hihetetlenűl keskeny ucca, amelyet szédületesen nagy, monumentális templomok, épületek és szobrok szegélyeztek. A későbbi Via Nova sem nagyobb. Egyáltalán a Forum egész medencéje nem nagy és az ember alig tudja megérteni, hogy ílyen aránylag kis helyen fért el a világ legmozgalmasabb közepe.

Azt kell hinnem, hogy igazán széles, impozáns és forgalomra alkalmas avenuek csak amerikai városokban, vagy az európai városok újonnan épült negyedeiben vannak. A történelmi multú és évszázadokon át fejlődött uccák mind keskenyek. Nem mondva csinált és előre kitervezett útvonalak, hanem lassan és a szükséghez képest alakultak

ki. Évszázadok megszokása fűződik hozzájuk, amihez az emberek még akkor is ragaszkodnak, ha csak könyökkel tudnak bennük utat vágni. A szép kirakatok, szép kocsik, szép toalettek szeretnek mind egyhelyűvé furakodni, hogy mennél közelebb legyenek egymáshoz, mennél több bámulójuk legyen, még ha meg is pukkasztja őket a csődület, a vetélkedés, az irígység.

Az antik fórum, a középkori borgo-k és piazzák, a modern boulevard és corso mind-mind a csődület és a versengés helyei; az ember társaséletének legizzóbb pontjai; a népszerűség fókuszai. Ennélfogva a jellemük is többnyire demagóg, lármás, rikító, reklámszellemű, zsúfolt. És ebben a tekintetben nincs is különbség a régi Via Sacra és a mai Corso közt, amely évezredekkel ezelőtt a Via Flaminia nevet viselte.

A mai Corsonak talán az a legcsodálatosabb jellemvonása, amely minden mástól megkülönbözteti, hogy modern világvárosi sürgés-forgásába bele-belerévedez egy-egy régi emlék, amely talán még szebb és még lármásabb napok emlékeztetőjelekép maradt ott irmagúl. A Corso derekán, hol az ucca térré szélesedik, ott áll a Marcus Aurelius császár óriási, huszonkilenc méter magas diadaloszlopa, amelyen spirális szalagként futnak föl nagyzoló, de művészileg jelentéktelen domborművek. Ezerhétszáz év óta áll ezen a helyen és a nap is, amely csodálatos fényeket és árnyékokat tud vetni erre a domborművel teleírt márványhengerre, mintha megkülönböztetett tisztelettel bánna vele.

A tövében a római életnek egy sajátságos jelenségét lehet megfigyelni. Az esti órákban két-háromszáz ember sűrűsödik össze alatta. Aki ílyet még nem látott, nem tudja elképzelni, hogy micsoda titkos jelszó hozta össze ezt az embertömeget, amely nem járkál, nem »korzózik«, hanem egyhelyütt áll, újságot olvas, vagy a szomszédjával beszélget, de valamennyien, mintha várnának valamire. Az olasz városi élet ismerője tudja, hogy ilyen helyeken katonazenekar, városi zenekar vagy a bersaglierek kedvelt zenészei szoktak felállni és ingyenes hangversenyben részesíteni a közönséget. De az ember naponta húszszor és hónapokon át elmehet e Colonna alatt anélkül, hogy egyszer is hallana katonazenét; csak az embertömeg áll ott rendületlenűl minden este.

Ugyanilyen tömött emberi sorfal áll a közeli Aragno-kávéház körül, hol a Corso gyalogjárója akkorára szélesedik ki, mint a mi Andrássy-utunk trotoárja. Ez azért van, mert a Palazzo Marignoli, hol az Aragno-kávéház van, és

a palazzo Bocconi, amelyben Róma legnagyobb árúháza, párisi és londoni mintára berendezett magasinje van, engedett a modern forgalomnak és néhány lépéssel hátranyomúlt. Ezen a kis uccarészleten, amely alig nagyobb, mint az Andrássy-úton a Ruscher-palota előtt levő szegély, zajlik le naponta a Corso legintenzívebb élete.

Azt is mondhatnám, hogy ez a mai fórum, amely a kapitólium aljából ide csúszott le a régi Via Flaminiára, a Campo Marzio szomszédságába. Szép időben kirakják a kávéház elé az asztalokat és az emberek egymás hátán, összezsufolva ülnek, nemcsak, hanem beékelve az embertömegbe, amely ott állva gyökeret ver és megakasztja a forgalmat. Az ember érzi, hogy szabadságszerető emberek közt van és a rendőrállamok prototip parancsa: »oszoljanak szét«, itt hiába hangzanék el.

Az emberek olasz élénkséggel beszélgetnek, gesztikulálnak, túlkiabálják egymást, a kocsik zörgését és az elárúsítók meg a rikkancsok zsivaját. Fületrepesztő ordítással rohannak el az ember mellett az újságárúsok »Tribún' Idáliá!!« kiáltásukkal és elárasztják a közönséget a »Tribuna« és a »Giornale d'Italia« egy soldós példányaival. Ez a két versengő lap naponta négyszer jelenik meg és így valahányszor az ember arra jár, mindig hallja, amint a rikkancsok bömbölnek és látja, hogy az emberek a legkábítóbb zsivajban is újságot olvasnak.

Nem lehet az másként, minthogy ennek a népnek a vérében van a fórum-élet és ha kell, a forgalom rovására isl efoglal magának az uccából annyi területet, ahol néhány száz ember, aki egymásnak sem szoros ismerőse, sem tagtársa, sem elvtársa, valóságos álló klubbá alakul össze. Így van az a Corso végén is, hol a piazza Veneziára torkollik és ahonnan jobbra a Viktor Emánuel korzó és balra a Via Nazionale — a Corsonak mintegy két modern gyermeke — ágazik szét. Itt is rendületlenűl áll az esti órákban néhány száz ember.

Az embernek nem is kell behúnynia a szemét, csak egy kis fantáziával felöltöztetnie ezeket az embereket tógába és egyéb római viseletbe, hogy előttünk éljen a régi Róma, ahogy hihetetlenűl kis területen annyi élénk embert tudott összezsufolni. A régi Via Flaminiának emlékét csak a Marcus Aurelius oszlopa és egy emléktábla jelei, amely a Corso 167. számú házának falán a Marcus Aurelius diadalívének helyét jelöli meg. De nem nehéz restituálni ezt az immár ezerhétszáz éves korszakot, amikor ép ily társalogni és gyülekezni szerető emberek népesítették be az

uccát, mint most. Ahogy a párisi boulevard a fórumot képviseli modern, világraszóló fejlődésében, Rómában az ember az antik fórum szellemének lengését érzi; megérti a legelső fórum életét, amelyből a corsok és boulevardok degenerálódtak.

De nemcsak az antik fórum kandikál be a modern római Corso párisias életébe, hanem a renaissance művészetkedvelő világa is impozáns emlékeket hagyott az út mindkét felén. Mindjárt a Marcus Aurelius oszlopától jobbra, a piazza Colonna és Corso sarkán van a Chigiek renaissance-palotája. Agostino Chigi meggazdagodott sienai bankár volt a renaissance korában, de ennek a parvenűnek a nevéhez fűződik a Villa Farnesina csodája és a Chigi-kápolna pompája. Késő unokája már a principe Chigi büszke nevét viseli és Róma legvendégszeretőbb főurai közé tartozik úgy, hogy naponta az automobilok egész raja táboroz palotája udvarán.

Magát a piazza Colonnát a Chigi-palotán kívül a Wedekind-palota és a palazzo Ferrajuoli övezi. Tovább a piazza Venezia felé a Corso egyik legszebb és legkalandosabb multú palotája áll, a palazzo Sciarra, amelynek régi gazdája a kilencvenes években tízmillió lírával csődbe jutott. Hitelezői mindent lefoglaltak, csak egy ajtófüggöny kerülte el a figyelmüket, de ép a függönyök mögött voltak a családi képtár világhírű kincsei. A herceg megragadta ezt a szerencsés véletlent és a tíz legszebb képet a Lex Pacca kijátszásával kettős fenekű kufferben Párisba szállította, hol a párisi Rothschild vette meg őket olyan öszszegen, amely a herceget mindenkorra megszabadította anyagi gondjaitól. Ezzel a hitbizományi akadály még nem volt elhárítva, de a herceg ezt is megváltotta néhány értékes kép árán, amiket az államnak ajándékozott. A palazzo különben most Mier grófnéé, aki másfélmillió lírán vette meg a csődtömegből.

Már egészen a piazza Venezia felé van a Doria-Pamphili család gyönyörű palotája, pálmafás udvarával, kincseket érő termeivel és világhírű képgyűjteményével, amely többi közt a világ legművészibb pápa-arcképét őrzi: a Doria-Pamphili családból származó X. Ince pápa Velasquez festette portraitját. Vele szemben az új palazzo Odescalchi mint a »magyar herceg« palotája ismeretes Rómában. A piazza Venezia sarkán pedig a Palazzo Bonaparte, a régi Rinuccini-palota áll, hol Első Napoleon édesanyja halt meg.

A Corso másik ága is, amely a piazza Colonnától a piazza del Popolo felé folytatódik, régi palotákkal ékes,

A palazzo Fiano-Ottoboni, a Palazzo Ruspoli, a Palazzo Rondanini (amelynek udvarán Michelangelo egy befejezetlen Pietá-ja áll) a renaissance arisztokratáinak és nagymestereinek korszakát tartják éber emlékezetben. Már e paloták neveinek puszta felsorolása is jelzi, hogy a Corsonak milyen régi és gazdag története van, amely bővebb tanulmányra csábíthatna egy monografistát. Nem hivalkodó, cifrálkodó paloták ezek és talán néha meg is lepik egyszerűségükkel a nézőt, aki barokk-ravaszságokat, túlságosan rikító ornamenseket várt tőlük, holott nagy vonalaikban, művészi tatagozásukban, építészeti gondolataikban rejlik komoly szépségük.

És hogy azoknak a neve se sikkadjon el., akik az újkor figyelmét megint Rómára vonták, a Rondanini-palotával szemben levő ház falán emléktábla jelzi, hogy Goethe ott lakott 1786-ban; az Aragno-kávéházzal szemben lévő Credito Italiano házán pedig egy másik kőtábla örökíti meg, hogy Shelley ott írta 1819 tavaszán a »The Cenci« drámáját.

Ebben a történelmi keretben, amely évszázadok, sőt évezredek emlékeitől termékeny, zajlik le Róma modern lüktetésű nagyvárosi élete. Hintók és automobilok robognak a Pincio felé — hol a mi Stefánia-útunkéhoz hasonló kocsikorzó van — és ezekben a kocsikban el-ellibben előttünk a múlt, nemesen formázott profiljeivel, amelyek családi képtárak hallgatag vonásait és gemmák metszését juttatják eszünkbe; de elvonúl a jelen is: aktuális államférfiaival, híres szinésznőivel, párisias demimondejaival, angolosan öltözködő sportsmanjeivel. Elrobognak előttünk mindazok, akiknek a neveit a »Chi é?« című hasznos könyvecskében megtaláljuk. És mind hatalmasabb arányokban vonul föl a polgárság, amely a múlt század óta jelentős lépéseket tett a meggazdagodás felé. Signore Bocconi, signore Fiorentino és általában a nagy római cégek többnyire zsidóvallású fejei már egész kis pénz-arisztokráciát alkotnak Rómában. Az ő utódaik talán már »principé«-k és »marchese«-k lesznek és ép oly gőgös arisztokratákká fejlődnek, mint ma a Chigi-ek, akiknek az őse egy sienai bankár volt. Rómában külömben már néhány ezer év óta nem újság, hogy a meggazdagodott »equites« és »barones« foglalják el lassankint a pusztuló arisztokrácia helyét és ők viszik tovább a családfák, a vérbeli büszkeségek örökzöld fonadékát. Ennek a fölfelé törekvő polgárságnak eddig a legnagyobb tromfja talán az, hogy a pápa történelmi városának, a kereszténység Tibetjének polgármesterévé a zsidóvallású Nathant választották meg.

Azért Róma ma sem vesztette el katolikus jellemét. Nincs a világon város, amelynek uccáit annyi pap tarkítaná, mint Rómát. Az olasz papok fekete reverendájukkal, szélesperemű, szőrös, fényes, lapostetejű kalapjukkal hemzsegnek az uccán és annyira részesei a mindennapi életnek, hogy fel sem tünnek. A külföldi papok és papnövendékek, akiket szines ruhaszegély vagy öv külömböztet meg a többitől, az egész világból Rómába sereglenek és csoportosan özönlik el az uccákat. A német és magyar papnövendékek rikító piros ruhája is olyan megszokott dolog már, hogy a római humor már nevet is adott nekik és főtt rákoknak, gamberi cotti-nak nevezi őket. A reverenda mindenütt a világon foglalkoztatja a naiv nép fantáziáját és babonákat fűz ahhoz, ha pappal találkozik. A római ember ilyen babonát nem ismer, mert napjában, ha megszámolná, legalább ezer reverendával találkozik és ez a gyakoriság alaposan elveszi a reverenda élét. Pedig máskülömben babonára hajló nép, mintha a régi auguriumok, auspiciumok és egyéb javas tudományok tradíciója soha sem akarna meghalni emlékezetében.

A húsvéti ünnepek alatt a Corso valóságos modern Bábellé változik. Nincs a világnak az a keresztény idiomája, amely föl ne hangzanék lépten-nyomon. Újabban a németek lepik el feltünő nagy számban Rómát és ha másról nem, turista-öltözetükről vagy egyéb »praktikus« ruhadarabjukról fel lehet őket ismerni. Az angolok és amerikaiak itt is hideg, előkelő eleganciával öltözködnek és nagy hatással vannak a római férfidivatra, nemkülömben a nőire is. A franciák testvérekként érzik magukat, mert apró szokásaikat is föllelik Rómában, ahol külömben majdnem minden második ember tud valamit franciáúl. Kisebb nemzetek is egész rajokat bocsátanak húsvétkor Rómába. Ezek a rajok mind a Vatikán felé sietnek, ahol egy egyszerű és jóságos arcú öreg pontifex maximus fogadja őket nagy számban.

RÓMAI VALLOMÁSOK

I.

A laikust a képek, szobrok tömkelegében nevek és az okos Baedekker hármas csillaga vezetik. A műértő lassankint egészen hatalmába kerül a történelmi fejlődés izgató kutatásának, amelynek megvan az a titkos gyönyörűsége, hogy sohasem készül el vele az ember. Vagy pedig ép ellenkezőleg, egyetlen géniusz hatalmába kerül, aminek szintén megvan az a titkos gyönyörűsége, hogy az ember érzéketlenné válik mindazzal szemben, ami ennek körén kívül esik.

Egy ember, aki már kidörzsölte szeméből a naivitás hályogát, de az alaposság pápaszemétől valami esztétikus sejtelemből idegenkedik, szóval egy ember, aki a maga szemével szeretne látni: merre menjen, mit kutasson, milyen célhoz jusson el, amikor kezébe fogja a vándorbotot ismeretlen utak, ismeretlen csillagok felé?

Az úton okvetlenűl találkozni fog egy sphinx-szel, aki ilyeneket fog kérdezni tőle: Van-e a Cinquecentonál nagyobb művészet? Vagy talán a Quattrocento az ön világa és Botticelli a prófétája? Ki nagyobb: Michelangelo vagy Rafael? Ön talán Leonardo da Vincit tartja a legnagyobbnak? Vagy épen Velasquezt, esetleg Rembrandtot? Vagy talán van önnek valami titkos meggyőződése, egy rejtelmes nagysága, akinek a nevét még nem meri kiejteni?

És aki a sphynx kérdéseire feleletet igyekezett adni, talán nagyon hamar rájutott arra, hogy az embernek minden feleletében újabb kérdés rejlik, úgy hogy a sphynxet sosem lehet elég válasszal ellátni. Mert ez a sphynx nem más, mint a bennünk rejlő kíváncsiság, a bennünk lappangó gyermek, aki egymaga többet tud kérdezni, mint amennyire száz bölcs meg tudna felelni.

És száz kérdésnek is egy a vége: az embernek a leg-

szebb meggyőződései azok, amiknek nem tudja okát adni, mert ezek egész egyszerűen a »szerelmei«. Hiába minden okosság és eleve való intelem, az ember a barátait és a szerelmeit maga válogatja meg, saját magából kifelé, a tulajdon lelki képe szerint.

Őszintén meg kell vallanom, hogy hidegen hagy minden művész, aki vagy nagyon sokat árúl el magáról, vagy lehetőleg keveset. A szószaporítás vagy a szűkszavúság az a hiba, amelybe száz kép és száz művész közül csak egy nem esik bele. Ezt talán leginkább Olaszországban érzi az ember, ahol a képtárak, templomok a témák végtelen egyhangúságát mutatják. Az ember az ujjain elszámlálhatja, hogy a mitológiából és a bibliából hány »novellát« variáltak évszázadok óta szakadatlanúl. Itt kevesebb súly van azon, amit mondanak, mint azon, ahogy mondják. A stilus, a forma, az egyén uralkodását itt érezni leginkább.

A kifejező eszközökkel való pazarlás vagy fukarság olyan barbár hibák, amikkel szemben az igazi klasszicitás jellemét abban látom, hogy mondanivalója és kifejező ereje közt mindig boldog, szép arány, egészséges harmónia van. De itt vigyázzunk, mert hajszálnyi külömbségről van szó, amin a dolgok lényege múlik. Vannak itt Olaszországban például elegáns, szabatos művészek, akik finom érzékkel és izléssel tartanak mértéket anyag és forma közt, de mégis minden vonásukon csak a jó iskola tudatos követése az egyetlen, bár értékes erény. Lélek hiányzik belőlük; az a hajszálfinom külömbség, amely az őszinteséget a fecsegéstől, a szabatosságot a szófukarságtól, az erőt az erélytől, a lelket a lelkesedéstől elválasztja.

Ez a külömbség nem kiált az égbe, nem szökik a szembe, hanem jól vigyázzunk rá, mert könnyen elbújik. Mi önkénytelenűl is az újságolvasó ideges, hálátlan szemével szoktunk átfutni képtárakon és csak a kiabáló, tehát nem a legértékesebb külömbségeket visszük haza. Michelangelo titáni ökle olyan erővel sújt le a siető fejekre, hogy beleszédülnek és még sokáig félrebeszélnek tőle. Ez az erős ököl még mindig a régi, amely húszévi emberfeletti munkájával, amivel túlélte Rafaelt, már a maga korában feledésbe kergette az Urbinói pictor nőiesebb, finomabb szellemét. De hányan sejtik, hogy a Michelangelo súlyos ökle is tud nyájasan simogatni, leereszkedni, elérzékenyülni és az ember csak ilyenkor érzi igazi nagyságát, amikor a gyöngeségeit, vergődéseit is megértette.

Az igazi vergődő, az igazi Prometheüsz azonban Lionardo da Vinci. Agyagból formált emberének, amelyet az

égből lopott tűzzel akart megeleveníteni, csak cserepei hevernek szerteszét, de még ezek is oly csodálatosak, hogy az ember alig meri elképzelni, mivé lettek volna, ha boszuló istenek bele nem avatkoznak. Az idő megrongálta milanói »Urvacsorá«-ját, megfeketítette legtöbb festményét, amik oda voltak lehelve és amelyek most néha oly szomorúan súlyosak, ólomszinűek, mint »Szent Jeromos«-a a vatikáni képtárban. Sír az ember lelke, amikor az istenek eme kérlelhetetlen boszúját látja, amely lassankint elpusztít mindent, ami a világl egvakmerőbb, legtitokzatosabb művészére emlékeztet.

A »Gioconda« mosolya azonban frissen és örök titokzatosan él a párisi Louvre-ban. Egyike azoknak a nagy talányoknak, amikből minden szerelem fakad. Miért lehet ebbe a képbe beleszeretni? Csillogó, gúnyos és misztikus szeme vagy mosolya, amelynek gödreiben a szomorúság és a jóság pajkoskodik, vagy pedig a mesébe illő tájkép, amely a Gioconda pillantását és mosolyát valami ismeretlenűl is szép, nagy világba küldi, teszik ki finom, alig olvasható hieroglifáit? Legalább egymillió másolat kering róla a nagy világban és az embernek még sincs fogalma róla addig, amig nem látta, amig sokszor és mélyen bele nem nézett a szemébe. Titokzatosabb, mint némely élő asszony. És ha elveszne, a világ egyetlen kópiája sem őrizné meg az utókor számára azt a titkot, amiből ennek a képnek a lényege áll.

Egy másik meseszerű táj és fantasztikus háttér az »Amor profano e sacro« képét idézi föl. Tiziannak ez a remeke a római Borghese-képtárban szinte gyanússá teszi a Gioconda hatását. Ott is, itt is a tájkép titokzatossága hozzá van nőve ahhoz a szuggesztióhoz, amivel az alakok hatnak ránk. Banne élnek a tájképben, mint a hattyú a tóban, amely lényegesen hozzátartozik szépségéhez. Az ember csak egy pillanatig mer ravaszságra, misztifikációra gondolni, mert nyomban át kell látnia, hogy a tájkép és az alakok közt ez az élő, szerves összefüggés nem kimesterkedett valami, hanem az ihlet és a teremtés szikrájának egyetlen, egységes villanása. Tizian egy szavakkal alig leírható perspektivát nyit meg a szerelem tündérországába, a Gioconda mosolya még messzebb hatol el, egészen odáig, hol a halál országa sötétlik.

Néhány szobával odább a Tizian »Égi és földi szerelmé«-től, ugyancsak a Borghese-képtárban, előkelően és szerényen húzódik meg a harmadik testvére annak a hangulatnak, ami a Leonardo és a Tizian képeiből kiárad. Ide azonban már nem vezet el a Baedekker három csillaga és az emberek elmennek előtte, rávetik »két csillagos«

fáradt pillantásukat, tovább mennek és elfelejtik. A Dosso Dossi »Circé«-je ez. Ez a testvér a leggyöngédebb, legszerényebb, de mint Cordelia »least but not last«.

Dossi nevével elég sűrűn lehet találkozni Olaszországban. A »ferrarai iskolá«-hoz számítják másik kiváló kortársával, Ortolanóval együtt, akivel gyakran össze is zavarják. Mindig érdekesek, de nem mindig egyenletesek az alkotásai, legalább is azok a művek, melyek neve alatt szerepelnek és amelyekről a legtöbb esetben nehéz megállapitani, hogy ő vagy a tanítványai festették-e. Ott, ahol kétségen felül áll a szerzősége, mint a ferrarai Ateneo oltárképén, elsőrangú mesternek mutatkozik. Némely műkritikus észreveszi benne, hogy olyan korban, amikor jóformán minden festő Rafael szuggesztiv hatása alatt volt, Dossi egyéniség tudott maradni és Tiziantól, Giorgionétől is csak annyit tanúlt, amennyivel a maga lelki gazdagságát tőlük függetlenűl gyarapíthatta. Mindig a maga szemével látott, vagy mint Burckhardt, a renaissance nagy ismerője, mondja: »blieb er ein Romantiker auf eigene Gefahr«.

A veszedelem azonban nem volt olyan nagy, amilyennek azt Burckhardt gondolta, mert az a festő, aki »Circé«-t alkotta, csak a maga szemével láthatott és csak a saját lelke irányába indulhatott. Nincs is ezen a képen rajta a kor bélyege. Tanácstalanúl áll azon a magasságon, ahová Tizián is nem mindig jutott el. Lehet, hogy félreismert törekvés és hálátlan küzdelem eredménye »Circe«, de érdemes volt miatta élni, talán szenvedni is.

A híres varázslónő hűvös berekben ül, titokzatos mesterségének emblémái közt. Egyik kezében abrakadabrás tábla van, a másik kezével cirádás fáklyát tart alá egy misztikus lánggal égő serpenyő felé. A szeme a messzeségbe mereng el, a pillantása tiszta, józan, nyugodt és fölényesen kegyetlen. Világosszőke haja, amely babonás fényben ragyog, anélkül, hogy természetellenes volna, szinte akcentuálja azt a gondolatot, hogy Circe varázslatában ne keressünk más csodát, mint a nőiesség kiszámíthatatlan bűvös erejét. Pompás ruhája, amelynek káprázatát még jobban fokozza egy pittoreszk, nemesen előkelő hímzésű kendő, amely az ölét borítja és amelynek exotikus mintája mintha elmúlt évezredek művészetéről beszélne, szinte bele van írva a pagony misztikus világításába, amelyben a fák közt elvarázsolt férfiak alakja borong. A pagony ritkább lombjai közül egy meseszerű város tornyai meredeznek. Megint a tájkép az, amely hozzátartozik a kép titokzatos hatásához.

De először kellett volna említenem azt, ami nélkül az

egész kép érthetetlenné és zavarossá lenne. Circe mellett ott ül hű kutyája. Majdnem oly mozdulatlan, mint egy szurke kő, de a szemében élet és értelem lappang. Valami végtelenül mély, szinte emberi fájdalom borong ennek a komor, mozdulatlan állatnak a szemében. Megvan benne a Cerberusok félelmetessége, titokzatossága, de a szeméből annyi részvét sugárzik ki, annyi félig eltitkolt érzés, sejtelem, amennyi egy okos, hű állattól telik. Nem mitológikus kutya ez, hanem naturalisztikus állattanulmány és mégis fantasztikusra hangolja az egész táját és Circe környezetét. A valóságnak és a meseszerűnek ez a csodálatos összefonása; az elfojtott, eltitkolt gondolatok lappangása, amiknek arabeszkjeivel van teleírva a Circe táblája; az egész műnek óriási lendülete, szomorúan igaz lelke ezt a képet az előbbi kettő méltó testvérévé avatják. Dossi romantikus a klasszikusok közt, de mégis édestestvérük. Nagy művészek közt nincs eltérés.

II.

Vannak pillanataim, amelyek az örökkévalósággal vannak eliegyezve. Ilyenkor süt a nap, vagy hogy ünnepiesebben mondjam: azurba mártott aranyszinű sugarak nyilait lövöldözi szét, szemmel láthatóan. Színfoltok esnek a szem recehártyájára, amelyeket az ember nyomban elfelejt, mint a gyöngyházkagyló, az opál és a galamb ércesfényű bögyének múló csillogását. Más színfoltok örökre megmaradnak emlékezetünkben, mint egy különös fényű szem, amelyet nem tudunk elfelejteni, vagy mint valami ritka keleti drágakő színmámora, amelyet évek múlva is látunk, ha behúnyjuk a pillánkat.

Virágok, amelyek eddig egy rakáson feküdtek és olcsón odakínált, vagy még olcsóbban kínálkozó árúk voltak, hirtelen szirmuk bársonyosságát, kelyhük, porzójuk utánozhatatlan rajzát mutatják. A bocskoros, morcos, piszkos ciocarik, akik a templomok lépcsőin heverésznek és várják a festőt, aki elviszi őket modelnek, a Campagna minden szelídségével néznek föl a derült égre. És én is megrészegedem a nap borától. Valami nagy és súlyos kalapácsot szeretnék fölemelni, amellyel egy csapásra összezúzhatnám mindazt, amit eddig láttak és cselekedtek. Nem is csodálkozom ezen a bátorságomon. Az a nap süt rám, amely Michelangelo kezét melegítette és vajúdó, születő formáit beragyogta, világra hozta.

Minden porcikám, minden idegem megfeszült. Érzem, hogy az az anyag, ami a kezem alá fog kerülni, bármi is az, engedelmeskedni fog az akaratomnak, mint a vaj. Ez nem az a láz, amelyben Észak lidércei, sápadt álomtündérei, furcsa groteszkjei keresik fel az embert, mint Szent Antalt a Hieronymus Bosch nem eléggé méltányolt képén a Colonna-képtárban. Ez nem az a flamand félhomály, amelyben alig ébredező lelkek nyüzsögnek és hol gótikus szines üvegek osztozkodnak meg a fukar napsugáron.

Ez plein-air és teli nap. A Szent Péter templomának ablakain nem állja el szines üveg a fény útján és a Michel-

angelo kupolája csodás megoldása annak, hogy hogyan lehet valamit úgy beboltozni és betetőzni, hogy minden napsugarat, fényt magába szívjon. Ez a kupola — lámpás a nap számára.

Buonarroti pedig nem római katolikus, hanem egyszerűen napimádó pogány. Szeretném kimutatni, hogy hármas minőségében, mint építő, szobrász és festő hogyan áldozott a napnak és három főalkotása, a kupola, a Mózes-szobor és a Sixtusi kápolna mennyezete miért jelentik azt a zenitet, amelyre a nap felé vivő hármas ösvényes eljutott.

*

Itt illik általában megjegyezni, hogy Rómában a katolikus szellemet mindig inficiálta a vidám pogányság, röviden: a napfény. Még a legsötétebb középkorban is nyitva hagytak egy ablakot a derűs világnézlet számára. Az inkvizíció borzalmai, a Borgiák és mások bűnei, ha az ember közelebbről ismerkedik meg velük, inkább a káprázat, fény, pompa képzetét, mint a sötétség érzését keltik föl. Néhány pápa valósággal »Uebermensch« volt a szó egyszerűbb értelmében; igazi római pontifex maximus, napfejedelem aranykoszorúval a homlokán és ha Neró esztétikai okokból felgyújtatta Rómát négy sarkán, hogy szebbet emeljen helyette, a pápák néha még nagyobb és finomabb, szellemesebb áldozatokat is hoztak a szépség oltárán.

Ezért van az, hogy Rómában csaknem lehetetlennek látszik az, amit Párisban már kivívtak: az egyházi javak leltározása. Ezeket a műkincseket még akkor is, amikor már a tartalmukat, a »novellájukat« el fogják veszíteni, vagyis, amikor még a mai vallásos érzésnek sem lesz már nyoma, mindenféle vandalizmustól meg fogja menteni lényegük: a szépség; a napfény lekötött melege, amelyet magukból kisugároznak. Ez nagyob hatalom még a lángelmével konstruált és fenntartott római katolikus hierarchiánál is, amely maga is napfényes gondolat: a nap és a bolygórendszer hasonmása. Amihez hozzá lehet még tenni, hogy Rómában mindig olyan erős volt a szépség pogány hatalma, hogy sugarai még a legtávolibb vidékekre is elhatoltak. A katolikus teplomok mindig és mindenütt gyűjtőhelyei, múzeumai és káptalanai voltak mindannak, ami szép, csillogó, ritka akadt abban az országban.

Egyszer talán, amikor az embereknek már semmi közük nem lesz a középkorhoz, meg fogják majd írni Róma igaz történetét és a cifra süvegekből, a súlyos brokátokból, a külső szimbólumok és emblémák csalóka mezéből ki fogják

hámozni az embereket, akik élni, élvezni és a szépet ápolni akarták, bőkezű mecénások, hozzáértő, ravasz műbarátok voltak és önkénytelenűl is azt a kincset igyekeztek felhalmozni, amit igazán nem lehet elpusztítani: a szépet.

*

Egy éjszakámat elrabolta és szivesen odaadtam neki, sőt rösteltem, hogy csak ílyen kis áldozatot hozhatok. A nap már magasa járt az Esquilinus fölött és én még mindig azon gondolkodtam, hogy mit akart voltakép mondani a Sixtusi kápolna mennyezetén. Nehezen aludtam el végül és csak azért, mert minden ébrenlétünk okvetlenűl alvással és minden életünk kérlelhetetlenűl halállal végződik.

Ebben sok megnyugtató is van. Közös emberi sorsunk gyarlósága közelebb hozza hozzánk azokat, akik nagyon messzire mentek el tőlünk. Hogy valaki bármilyen nagy, mégis halandó és bármily lángelméjű, mégsem gondolhat el olyat, amit emberi ésszel utol nem lehet érni: ez néha az egyetlen szál, ami még a földhöz fűz egy alkotó zsenit. Különben meg sem értenők.

Érzem, hogy még nagyon sokszor vissza fogok térni ahhoz a festményéhez, amelyen a Teremtő szeretettel teljes, könnyed módon az ujját nyújtja az Ember felé, hogy a semmiből életre ébressze; az Ember pedig mintegy álomból ébredezve, révedező mosollyal, tágranyílt, kíváncsi szemmel és születő bánattal az ajkán néz fel arra, aki világra hozta és a kezét úgy tartja, mint amelyen keresztül az élet deleies árama végigfutott egyenesen a szivébe, amely dobogni, élni kezd.

Ez annyira közepe és kulcsa az egész műnek, hogy nélküle meg sem lehet érteni többi részletét, mint ahogy nem ismerjük azt az embert, akinek előbb alaposan bele nem néztünk a szemébe. Oly tiszta és világos ez a kép, mint egy álom, amelyben mindent világosan, tisztán megértettünk, úgy hogy mikor fölébredünk, szinte boszankodunk azon a fátyolon, amely hirtelen emlékező- és itélőtehetségünkre borul.

Az a pillanat, amelyet ez a kép ábrázol, az ihlet pillanata. És az a csodálatos, az a lesújtó és elszédítő benne, hogy nemcsak ábrázolja, hanem tartalmazza, sűrítve magában foglalja, mint a villamosságot az elektrofor. Egy pillantással tisztában vagyunk, hogy ez a kép nem hosszas meggondolásból, hanem ihletből fakadt, egy olyan perc ihletéből, amelyet egy emberöltő kínos töprengése sem pótol. Nem hiszem, hogy van a világon ezen az egyen kívül

kép, amely egy absztrakt fogalmat ilyen érzékeltető módon tudott volna megrögzíteni.

Képek alatt olvashatunk elég elvont terminust: a »Szerelem«, a »Művészet«, a »Hit« és így tovább. De még nagyszabású és korszakalkotó művészek is milyen gyermekes szimbólumokkal, szinpadi rekvizitumokkal sietnek magyarázkodni. Ezen a képen nincs magyarázat és nem is kell hozzá. Ihlet ihlet által kifejezve, lélek lélek által. Önmagának a fény- és hőforrása, mint a nap.

Egyetlen nagy gondolat dereng a Sixtusi kápolna menynyezetén, ez van belesűrítve minden porcikájába: hogyan lesz a káoszból valami, a névtelen semmiből hogyan lesz élet, lélek, fény, világosság, fű, fa, madár, alak, mozgás, ritmus. Nem keresztény, hanem filozófikusan panteisztikus a nézőpontja és a megoldása. Aztán hirtelen végigvillan az egészen az a cikázó és mindent megvilágító fény, amely az »Ádám teremtése« című képből kiárad.

A teremtő ihlet szikrája van ezen a képen kigyújtva. Vajjon nem tünt-e föl még senkinek, hogy olyan korban, amikor a villamosság még nem volt »felfedezve«, amikor az elektromos szikra átsütése egyik testből a másikba, még nem volt ismeretes, amikor a kézzel való mesmerikus gyógyításról senkisem tudott, Michelangelo a semmiből teremtette meg azt a mozdulatot, amely ihlettel teljes világossággal mutatja az alkotó energiának feszültségét és kisülését ugyanabban a pillanatban.

Minden egyéb kép és a jövőbe néző próféták meg szibillák is visszfényei, reflexei ennek a főmozdulatnak, amelyben a nap minden éltető melege és titkos energiája, elektromágnessége és rádioaktivitása benne lappang.

BEATRICE CENCI

Egy verőfényes napon szinte valami újságírói láz fogott el, hogy mintegy a hely szinén keressek föl egy nagyhírű kisasszonyt, aki ugyan a tizenhatodik században élt, de akiről több emléket, apróságot és pletykát őriz Róma, mint akárhány mai hősnőjéről, akiket délután a Corson gyalog, kocsin vagy automobilon lehet látni.

Beatrice Cenci... Igazságtalanság, hogy az ő szomorú, sápadt emléke felé modern kíváncsisággal közeledtem . A Barberini-képtárban van az ő világhírűen bájos arcképe, amely Stendhal, Shelley és még annyi költői lélek rajongásának forrása lett. A Corson, a híres Aragno-kávéházzal ferdén szemben, a Credito Italiano modern épületén márványtáblával van megörökítve, hogy Shelley ott írta 1819 tavaszán a »The Cenci« című művét. Stendhal világhírű novelláját is a Barberini-kollekció híres képe inspirálta. Franciák, angolok, németek álltak meg csodálattal és áhítattal e kép előtt, amelynek szerzője a hagyomány szerint Guido Reni.

A kritika már ezt a szép hagyományt is kikezdte. A legenda szerint Guido Reni a képet az Angyalvár börtonében festette, hol Beatrice Cenci fogva volt. Egy nappal Beatrice kivégzése előtt Farinacci, a Cenciek védőügyvéde (akinek állítólagos arcképét szintén az Angyalvárban lehet látni, a Pierin del Vaga freskóján) engedelmet kapott, hogy a börtönbe vezesse a fiatal és máris híres Guido Renit, aki ott a hely szinén vázlatot készített a tragikus sorsú Beatricéről. Sőt van egy modern kompozició, amely ezt a böntönjelenetet mutatja. A legújabb kutatások valószinűtlenné tették, hogy a képet Guido mester festette, sőt még az is kétséges, hogy Beatrice Cencit ábrázolja-e. Akadt olyan német kritikus is, aki még szépnek és művészinek sem találja a festményt.

Pedig ha minden legendát le is fosztunk róla, még min-

dig marad valami titokzatos, megmagyarázhatatlan báj ebben a fehérturbános női fejben, amely háttal a néző felé visszafordúl és nedves bogárszemében, finom, hosszú orrában, kicsiny ajkában és állában különös szelíd melankóliát rejt. Külömben pedig ép ebben a Barberini-képtárban van Rafael »igazi Fornariná«-ja, szintén egy turbános női alak, amelynek a karkötőjére tisztán, olvashatóan ki van írva: »Raphael Urbinus« és még ennek a valódiságát is kétségbe vonják! Ez a mi korunk határozottan ellensége a legendáknak és ezért van az, hogy folyton használnom kell az »állítólagos« szót, amely minduntalan megakasztja az elbeszélését annak a szomorú történetnek, amely Beatrice alakját annyi regényességgel övezi körlül.

Hivatalos és hiteles okiratok és kőbe írt emlékek maradtak fenn Beatricéről. Bruzzone (»Francesco Cenci« Róma), Bertolotti (»Francesco Cenci«), Torrigiani (»Clemence VIII e Processo Criminale della Beatrice Cenci«) kutatásai a véres történet minden részletére kiterjeszkedtek és különös világítást vetnek VIII. Kelemen pápa korára, amelyet két borzalmas kivégzés tett emlékezetessé: a Giordano Bruno elevenen való elégetése a mai Campo dei Fiori-n és a Cenciek még borzalmasabb lefejezése az Angyalvár előtt levő vesztőhelyen. A Cenciek tragédiájának minden pozitiv részletét megtaláljuk abban a kis angol könyvben, amelyet Amedeo Barbiellini Amidei írt (Beatrice Cenci historical recollection of her life and family, Rome 1908) és amely most jelent meg. Ez a könyv adta meg az impulzust arra, hogy fölkeressem Rómában mindazokat a helyeket, amikhez Beatrice története fűződik és beszéltessem ezeket a régi köveket.

Az első út, az első nyom Róma úgynevezett ghettojába visz. A ghetto ma már nincs, 1887-ben a földig lerombolták és az irtás helyén azóta egy modern, nagyszerű, kupolás zsinagóga magasodik. Közel ehhez a térhez egy kisebb piacon, helyesebben egy zúgban húzódik meg a Cenciek palotája. Várszerű, vasrácsos ablakaiból szegény emberek rongya lóg ki. De a kapuja fölött ott van az egyszerű felírás, amely annyi véres emléket kelt fel: »Cenci-Bolognetti«. A család, amelynek ma is vannak még élő tagjai, a tragédia után következő korszakban fölvette a Bolognetti nevet egy örökölt birtokáról; azonkívül Vicovaro grófjai is (Vicovaro, a régi Varia község a Tivoli—Subiaco útvonalon).

Beatrice korában még fönnállt a ghetto. Ő még láthatta a kaput, amin este zsidónak nem volt szabad kijönnie és láthatta a megbélyegző sárga foltot azoknak az

embereknek a hátán, akik a házuk előtt mentek el, amely a ghetto torkolatánál állt. Ma már zsidóvallású polgármestere van Rómának. A Cenciek házatáján azonban még ma is a középkor árnyai húzódnak meg. Megkopottan, századoktól feketén, de még épen áll a kis San Tommaso dei Cenci templom, amelyet 1575-ben építtetett Francesco Cenci, a Beatrice apja, a tragédia igazi okozója és hirhedt hőse. Még mindig tisztán olvasható a templom homlokán a régi ájtatos latin felírás, amely Cenci bőkezűségét hirdeti.

Ebben a Cenciben a modern pszichiátria és kriminológia talán nem is látna olyan megátalkodott gonoszt, mint amilyennek a krónikák tüntetik föl. Egész élete ékesen szóló bizonysága annak, hogy degenerált, meghibbant elméjű ember volt. Tizenegyéves korában már bíróság elé került, mert véresre verte egy pajtását. Később a cselédséget és családja tagjait bántalmazta annyira, hogy minduntalan meggyűlt a baja a hatóságokkal. De mivel apjától nagy vagyont örökölt, súlyos pénzváltságok árán mindig szabadúlt a börtöntől. Első feleségét, aki hét gyermeket nevelt föl neki, köztük Beatricét is, halálra kínozta. Gyermekeit ütötte, verte, éheztette. Giacomo nevű fia megnősült, de nem adott pénzt neki, úgy hogy ez hat gyermekével együtt nyomorgott és később elkeseredésében valószinűleg apja megölésének értelmi szerzője lett. Másik két fia a salamancai egyetemen tanúlt, de mivel apjuktól pénzt nem kaptak, visszatértek Rómába. Mikor ez a két fiú gyors egymásutánban párbajban elesett, az apa semmi megindultságot nem mutatott. Részeges, duhaj életmódjával, félelmetes brávóival réme volt a római társaságnak. A pszichiátereknek talán ennyi adat is elég arra, hogy Francesco Cenci-ben egyik tipusát lássák azoknak a beteg embereknek, akik mint marquis De Sade vagy Gilles de Rais csak gyarló emberi berendezéseinknél fogva lesznek mások szerencsétlenségének okozóivá.

Cencit az Atridák veszedelmes vére bújtogatta. Szemet vetett már nagyobbik leányára, Antoninára is, aki csak Kelemen pápa segítségével tudott apja beteg szerelme elől megmenekülni és férjhez ment szerencsésen. Fiatalabbik leányát, Beatricét, valósággal zár alatt tartotta abban a komor palotában a ghettóval szemben. A házbeliek, akik mind gyűlölték Cencit, kijátszották őt és Beatrice titokban találkozhatott a fiatal monsignore Guido Guerraval, aki beléje szeretett és papi rangja feláldozásával nőűl akarta venni. Cenci azonban a kémei segítségével megtudta a sűrű látogatást és az ifjú monsignorét kitiltotta a házából. Már ebben az időben olyan fenyegetővé lett leányával szemben

a magatartása, hogy Beatrice, a mostoha anyja tudtával, a pápához folyamodott segítségért apja ellen. Mi lett a kérvényével, nem lehet tudni, állítólag elveszett. Cenci azonban megtudta Beatricének ezt a lépését és hirtelen elhatározással családjával együtt vidéki birtokára, Rocca Petrellába utazott. Ez a kastély a régi pápai és nápolyi állam határán volt, ma már csak a romjai vannak meg. Itt Cenci sötét szobába zárta Beatricét és azt hitte, hogy ezzel a megfélemlítéssel és szigorúsággal el fogja érni célját. Ehelyett más történt.

Az egész család és cselédség, amely Petrellában roppant sokat szenvedeatt Cenci brutalitása miatt, formálisan összeesküdött ellene. Giacomo, Beatrice bátyja, és Guido Guerra, a Beatrice titkos jegyese, Petrellába érkeztek és összeesküvést szőttek Cenci gróf ellen. Az összeesküvésről tudott Beatrice, de még a mostoha anyja is, Lucrezia Petroni, Cenci gróf második felesége. Hogy mekkora lehetett ezeknek a családtagoknak az elkeseredése, mutatja az, hogy fölbérelték a gróf két inasát, Marziót és Olimpiót, hogy öljék meg Cencit. 1598. szeptember 9-én éjjel történt a gyilkosság. Beatrice állítólag altatószert kevert az apja italába, hogy mélyen elaludjon. A bérelt gyilkosok behatoltak a gróf hálószobájába, az egyik kalapáccsal ütött az alvó ember fejére, a másik pedig tőrt döfött a nyakszirtjébe. A holttestet aztán kicipelték egy erkélyre, amelynek nem volt korlátja és ledobták a kertbe, hogy azt hitessék el a néppel, hogy a gróf részegségében esett le az erkélyről.

Rómában nagy feltűnést keltett a Cenci halála, amely kezdettől fogva gyanúsnak látszott. Az emberek addig-addig suttogtak, amíg a pápa és a nápolyi állam hatóságai közösen megindították a vizsgálatot, exhumálták a gróf tetemét és konstatálták a nyilvánvaló gyilkosságot. Az már egészen középkori vonás, hogy a Cenciek, akik megijedtek a vizsgálattól, megint két bérgyilkost fogadtak, hogy megöljék Marziót és Olimpiót, akik már börtönben ültek és akiknek a vallomásától félni lehetett. Olimpiót meg is ölték, de Marzió megszökött előlük és Nápolyba menekült, ahol letartóztatták és kivallatták belőle, hogy a Cenciek fogadták fel őt.

Róma guvernatoréja a pápa rendeletére erre letartóztatta az összeesküvő család valamennyi tagját: Beatricét, a mostoha anyját, Giacomo bátyját és Bernardo nevű gyermekkorú öccsét. Guido Guerra még idején el tudott menekülni Rómából. A többiek ellen megindult az inkvizició. Marzio inkább meghalt a torturáktól, semhogy ismételte volna

azt a vallomását, amit Nápolyban tett. Erre a többiek kínvallatása került sorra. A Cencieket, akik ideiglenesen a Torre Savellá-ban voltak fogva, átvitték az Angyalvár hirhedt börtönébe. Még ma is mutatják ott azt a szűk, félelmetes lyukat, amelyben Beatrice fogva volt és azokat a kínzó eszközöket, amilyenekkel abban az időben csikarták ki néha még ártatlanokból is a vallomásokat.

Kelemen pápa csak nagynehezen egyezett bele abba, hogy Beatricét ügyvéd védje, de végre megengedte, hogy Prospero Farinacci, korának egyik kiváló jogásza, vállalja a védelmet. Beatrice pedig a börtönből levelet írt Pietro Aldobrandinihez, a pápa rokonához. A levél eredetije ma is megvan és így hangzik:

»Életem emez utolsó pillanataiban nem tehetek jobbat, mint hogy esedezzem az ön kegyességéhez és kérjem önt, a Jézus Krisztus szerelmére, hogy hallgassa meg az én és a mostoha anyám szerencsétlen esetét Farinacci ügyvéd ajkáról és kegyeskedjék számára kihallgatást kieszközölni a mi Szent Atyánknál. Ha ő szentsége és az ön kegyessége méltóztatnak kegyesen meghallgatni az igazságot, szívesen viselek minden torturát. Szabad talán hinnem, hogy ez egyszersmind az ön igazságos és szent akarata is, amelyért mindig hálát fogok adni Mindenható Atyánknak. Legmélyebb hódolattal Kegyelmességed legalázatosabb szolgálója

B e a t r i c e C e n c i.«

Mások is közbeléptek a Cenciek érdekében, úgy hogy a pápa már hajlandónak mutatkozott a könyörületességre, amikor egy váratlan eset megfordította a Cenciek sorsát. Paolo Santacroce megölte öreg édesanyját, Costanza marchezát, hogy hamarabb jusson örökséghez. Kelemen pápa többé nem ismert kegyelmet a Cenciekkel szemben és parancsára a római guvernatore kimondta rájuk a halálos itéletet, amelyet az elitéltekkel csak a kivégzés reggelén közöltek. Előtte való napon volt állítólag Guido Reni a Beatrice cellájában és megörökítette a vonásait.

A Cenciek kivégzése 1599. szeptember 11-én történt az Angyalvár előtt levő piacon, amely abban az időben vesztőhely volt. A Savella-börtönből, hová az Angyalvárból a kínvallatások után visszakerültek, vitték őket kocsin a kivégzés helyére. Elől Giacomo ült, akit az itélet szerint az egész úton izzó csípővasakkal kínoztak, mig a hóhér a szó szoros értelmében agyon nem verte; végül testét fölnégyelték és közszemlére kitették. Aztán Lucrezia Petronit, a Beatrice

mostoha anyját nyakazták le. Végül Beatricére került a sor. Sápadtan, de erős lélekkel ment föl a hóhér elé, letérdelt, az égre nézett és így szólt: »Istenem, ártatlanúl halok meg, mint a te fiad, Krisztus. Engedd meg, hogy hozzád jöjjek, vagy vezess el biztos helyre...« Többet nem tudott mondani, mert a feje lehullott. Az itélet szerint a legfiatalabb Cencinek, Bernardónak, végig kellett néznie a rettenetes aktust. Őt »kegyelemből« nem fejezték le, hanem az aktus után elvitték az Angyalvárba rabnak. A kivégzés hírére annyi ember tódult a vesztőhely köré, hogy egykorú krónikások szerint néhány ember megfulladt a tömegben.

A kivégzést a Cenciek vagyonának elkobzása követte. A pápa és a gazdag bíborosok váltották magukhoz a Cenciek terjedelmes birtokait, amiket még Beatrice nagyapja szerzett. A pápa kapta a legnagyobb részt. Adobrandini, a pápa rokona, Terra Novát vette meg; Barberini bíboros, a későbbi VIII. Orbán pápa szintén vásárolt egy részt; Scipione Borghese kardinális pedig a »Casale di Teste di Lepre« nevű birtokot váltotta magához, amely alapja lett a híres Villa Borghese-nek, amit az olasz állam nemrég vett meg hárommillió lírán. (Most »Villa Umberto Primo« a neve és Róma város tulajdona.)

Még két helyre kell elzarándokolnunk, hogy Beatrice nyomait megtaláljuk. Az egyik a Janiculus lejtőjén a San Pietro in Montorio nevű templom. A főoltár közelében, az oltárlépcső lábánál, a balusztrád mellett két más sírkő közt van egy jeltelen márványtábla. Ez alatt van a Beatrice Cenci sírja háromszáz év óta. Körülbelül száz évvel ezelőtt az érdeklődés újra feléje fordúlt és annyian látogattak el a sírjához, hogy a franciskánus barátok jónak látták befelé fordítani a sírkövet, hogy eltakarják a felírását, de a kegyelet vagy kíváncsiság pontosan magállapította a sír helyét és felírás nélkül is reá talál.

Most már csak az angol hotelek negyedébe kell mennünk, hol apáról fiúra száll a Beatrice Cenci iránt való szimpátia. Itt van a Barberini-galéria az ő híres Beatrice-képével, és ha a piazza Barberiniről átmegyünk a Via Venetóra, a kapucinusok temploma elé, a kettős márványlépcső előtt mindig egy-két fogatot találhatunk, amelyen angolok jöttek. A templomban a bejárattól jobbra az első oltár fölött van a Guido Reni »Mihály árkangyal« című oltárképe. A szőke, nagyszakállú, kávébarna-csuhás, mezítlábas barát-sekrestyés szelíd mosollyal vonja le róla az óvó zöld függönyt és az ember az angolokkal együtt vizsgálja az árkangyal vonásait, hogy csakugyan Beatrice vonásait rejtik-e

magukban, és hogy az ördög, akit az angyal földretipor, valóban hasonlít-e Kelemen pápához.

A legenda szerint Guido Reni, aki Kelemen pápa udvari festője lett, sohasem tudta mecenásának megbocsátani a Beatrice kivégzését és maliciából, titkos szatirikus hajlamból festette ezt a híres oltárképet, amely már a maga korában sok szóbeszédre adott alkalmat.

A kapucinus-sekrestyés némán összevonja újra a függönyt és ép oly némán, szelíden levezeti az embereket a kriptába, hol a cellák boltozata barátok koponyáival van kicifrázva, hol emberi csontokból lógó lámpások és egyéb ornamensek vannak kieszelve és ahol az embert akaratlanúl is szinte vídám cinizmus fogja el annak láttára, hogy szerelmes szivekből, érző emberekből hogyan válik csont-ornamens és arabeszk. Beatrice Cenci is ilyen arabeszk, amely égő rózsákkal van írva a halál könyvébe. Hagyjuk meg szép és igaz legendának titokzatos, bánatos mosolyát a Barberini-képtárban. Ezt a legendát nem a pápák tartották fenn, hanem valami különös szimpátia, amely háromszáz év alatt sem tudott elenyészni.

NAGY, HALLGATAG VÁROSBAN

A széles kőlapokon, amiket fehérre mosott a tenger meleg esője, visszhangos lépések konganak. Az én lépéseim. Ugy érzem magam, mintha egyedül hagytak volna egy halott városban. Már a harmadik uccát járom és teremtett lélekkel sem találkoztam. Itt-ott egy-egy középkori »lakó torony« meredezik némán, elhagyottan. Uccám egy kis térre torkollik, hol egyetlen ember ül és elmúlt időkön borong. Fehér márványból való a sisakja, páncélja, amelyeken fekete nyomokat hagyott az idő. Egy Medici fejedelem, akit »penseroso«-nak, tünődőnek neveztek.

Ettől a kis piazzától, amelyet vén, bóbiskoló házak öveznek és ahol egy ódon palota gótikus csipkéivel kacérkodik, alig tudok elválni. Fogva tart, mint egy mese, vagy álom, amely újra eszünkbe jut. Ebben a nagy, hallgatag városban csak a tenger él, amelynek zúgása messziről hallatszik és amely sósízű, langyos ködfátyolait le-lebocsátja a márványvárosba.

De hirtelen megnyílik egy kis kapu: végre embert látok. Szélesperemű kalapja barna arca fölé borúl, sáfránysárga bő gallérköpönyege által van vetve a vállán, piros kendő a nyakán és égszinkék nadrágot visel. Ez már a Dél pitoreszk szineivel. És ez is, mint valami múló jelenés, fantóm, tünik el az ucca fordulóján. Újra egyedül vagyok.

Nagy, hallgatag városokban a jelen csak révedezés: minden lövőrésből, minden csúcsíves ablakból, torony párkányáról a múlt sápadtan szines fantómjai leselkednek. Nappal is otthon vannak és belebámúlnak az élő utódok arcába. Minden arc betegesen finom: a rablólovagi gazemberi vonások megszelídültek, csak a bolygótüzű szem csillan fel néha dekadens fénnyel. Gyermeket alig lehet látni, csak künn a piszkos, szegényes városrészben. De azért csak élnek tovább az élő emberek, végzik megszokott munkájukat és alig veszik észre, hogy mind kevesebben és kevesebben vannak, a múlt fantómjai lassankint kiszorítják őket.

Itt mi vagyunk az urak, akik piroskötésű kalauzzal járunk a szellemek közt, akik egy csodavárost varázsoltak ide a számunkra. Majdan az omladozó, porladozó város romjain is mi fogunk mászkálni: piros kalauzzal a kezünkben.

Halkan permetezett az eső, mikor kijutottam arra a térségre, amelyet az idegenek először keresnek fel. Gyér fű verte fel a tágas teret, amely jóformán kívül van a városon, mint egy fantasztikus bagoly-tanya. Tündérszeszély építette bizonyára ezt az elefántcsontszerű márványtornyot is ferdére, hogy Mab királynő kocsijai felhajthassanak a tetejére, hol ódon harangokkal játszik a tengeri szél.

Elárúltam magam: ez Piza a ferde tornyával és Galilei emlékével. Az ember önkénytelenűl elmosolyodik, hogy rajtakapta az embereket igazmondáson: Pizában a campanile csakugyan ferde. Ferdébb, mint amilyennek az iskolai könyvünkben volt lerajzolva. És hogy a torony olyan prototipikusan következik be, ebben van valami abból a félszeg érzésből, mikor az ember egy nagyon híres férfiú előtt áll.

Mily jó, hogy egészen egyedűl vagyok és nem kell szégyelnem meghatottságomat, amely lassankint urrá lesz rajtam, amint a lépcsőket járom, hol egykor Galilei lépkedett fel. Minden fordulóval a lélek is emelkedik. Alúlról már nem hallatszik fel semmiféle hang: a láthatatlan szellemek társasága van körülöttem, amely múlt időkről susog. Szédítő magasan vagyok és a falhoz lapulok, hogy valami gonosz szellem le ne taszítson. Lenn a mélységben Piza házai tolonganak, egy-egy csipkeszegélyes torony szökik ki, vagy borús kupola domborodik ki közülök. Az Arno, mint mozdulatlan sáv csillan ki az élettelen háztömeg közűl, amely mint valami elátkozott város borong a scirocco párafátyolán keresztül.

És az ember kiterjeszti a karját az ikaruszi vágytól, hogy kövesse a fecskét, amely a falba rakott fészkéből surran ki a meleg, mámoros gőzbe és elszárnyalhat a haragoszöld messzi rétekig, amerről a tenger zúg. Mint tehetetlen atóm állok itt, pedig az imént oly szabadnak éreztem magam, mint a madár: fenségesen egyedül egy nagy, hallgatag városban, hová minden nélkül jöttem. Még a podgyászom is, hol az ember nyers szükségleteit őrzi, egy messze firenzei hotelben árválkodik. És hirtelen a hátam mögött apokaliptikus rejtelmességgel megkondul egy harang, utána a másik, harmadik is. Reszket, hullámzik a levegő és a hangok árja szinte lesodor az ereszről.

A harangzúgás ünnepre kelti a néma térséget, amely alant terül el. Még a nap bágyadt korongja is felmerül a gőzben, hogy derengő sugarakat bocsásson a márványcsudákra. Ébredeznek a rejtőző szellemek. Apró, kopogó lépéssel, a tizenharmadik század tarka ruháiban lepik el a dóm terét. Körüljárják a székesegyház érckapuit, márványtábláit, drága ékességeit, amiket diadalmas gályák hoztak a szaracénok országából. A Baltistero kupolája, apró oszlopai, márvány cik-cakjai a bágyadt napkorong sugarainak játékában, a drágakövek minden szinében villognak. És úgy rémlik, mintha a Campo Santo felől, hol golgothai földbe temették a páncélos lovagokat, gyönge moraj kelne...

Kemény turista lépések hangzanak. Angolok jönnek fel, akiket a legelrejtettebb zúgogban sem lehet elkerülni. Magukkal hozták a harangozót is, egy derék pizai öreg embert, aki gyermekkorától fogva két dolognak szentelte minden idejét: először, hogy a harangokat áhítatosan, ihletesen húzza, másodszor, hogy a világnak hét nyelvén megtanulja azt a mondókát, amely a ferde torony nevezetességeit magyarázza. Az ilyen társaság elől jobb elmenekülni.

Ujra a hallgatag, scirocco-mosta uccákon járok. Lézengenek, szállonganak az emberek, akik között egyetlen sietőt sem lehet látni. Még a boltosok is csöndesen, álmosan gubbasztanak bolthajtásuk mélyén, pedig a szél belefúj apró árúik közé: az alabástromból faragott apró campanilék, battisterók, szobrocskák, puttók garmadájába. Minden boltos egy-egy művész, egy-egy scultore, aki önérzetesen várja az idegent.

Utamban egy ódon kapu állít meg, amely felett ez az egyszerű felírás van: »Universitá«. De ez a szó hétszáz esztendő kulturájának emlékét kelti fel. Hét század bölcseségét tanították ebben az egyszerű épületben, amely a »La Sapienza« büszke nevét viseli. A tágas, loggiás udvaron még most is sétálnak a diákok, mint háromszáz évvel ezelőtt, mikor Galilei volt a matematika professzora. Ószhajú, magas termetű pap közeledik egy csoport ifjú felé. Sorban megcsókolják a kezét, aztán a száját, szinte családias melegséggel. A csuhás pedellus a hátán összekulcsolt kézzel jár fel s alá, míg oda nem megy a kis rozsdás haranghoz, melyet szertartásosan megráz. A harang szavára egyszerre üres lesz az udvar, amelybe híres tudósok mellszobrai néznek hallgatagon a loggiák alól.

Fáradt világ ez itt köröskörül. Az élet vékony ere mint örökzöld repkény fonódik az évszázados, hulladozó emlék-

művek közt. Nincsenek homo novusok, feltörekvő népréte-gek. Minden emberben van valami a régi arisztokratából és van valami a művészetből meg a degenerálódásból.

Oly szokatlan, oly váratlan ebben a hallgatag városban, hogy egyszerre tarka nyüzsgésbe jut az ember. Zsibongás, lárma, pergő olasz beszéd, kocsirobogás, alku, terefere hang-hullámaival van tele a »Borgo«. Ez a zsibbadt városnak jóformán egyetlen eleven idegdúca. Egy középkorian szűk ucca, amelyet még jobban összenyomnak a loggiák. Minden ház előtt van egy, úgy hogy uccahosszat csarnokok alatt jár az ember. A scirocco, a bóra, vagy a nap heve elől idemenekül a pizai — évszázadok óta.

A Borgo már hozzáalkalmazkodott a pizaï élethez. Mind-két felén végesvégig boltok, osteriák, borbélyműhelyek sora-koznak. Az árkádok alatt mindent meg lehet szerezni, anélkül, hogy egy pillanatra is esőbe, vagy napba jutna az ember. Ez Piza egyik legrégibb része. Csaknem minden ház egy-egy műemlék, egy-egy középkori lakó torony, amelyet azon-ban eltakar az eléje épített loggia. Új, friss városokban mind-untalan újabb meg újabb empóriumok támadnak, itt egy van századok óta.

És úgy látszik, mintha saeculumok óta itt alig vál-tozott volna valami. Az Arno partján az erős védőfalak, a »banchini« szinte végtelen bástyái időtlen idők óta dacol-nak a kevély folyammal és a »La Spina« gótikus csipke-vára, mesebeli márványkalitkája, apró tornyaival, csúcs-íveivel már akkor is kacérkodott a viz tükrével, mikor a kolostorokban még pergamenre festették az iniciálékat és miniatüröket.

Kávéházak akkor azonban nem voltak a lungarnón, az Arno partján, mint most. Leülök egy tükörablak mögé és tekintetem messze szárnyal, hol az alkonyat bíborában a paloták violaszinü árnyai, a hidak tömör, mogorva ívei és a komor Torre della fame, az »Éhség tornya« lassankint álomba borúlnak...

Most veszem észre, hogy az olvasót becsaltam egy útleírásba.

LONDONI NAPOK

HANGOLÁS

Ködfoszlató reggelen, öt órakor pillantottam meg először Angliát. Láthatatlan kezű óceáni tündérek sebbel-lobbal szedték össze szivárványos hálóikat, amikkel a delfinek háta egész éjjel be volt takarva. A ködrongyok még néhány percig fennakadtak egy halászbárka piszkossárga, recés vitorláján, aztán megnyílt az ég, a tenger és mutatta a gyephátú, krétafehér, meredek newhaveni partot.

Kikötőbe futott az »Arundel« és egy leányos képű, fiatal matróz fölkapta a podgyászomat, vitte a vámhoz és egy perc múlva már feszesen szalutálva mutatta az ajtót — Angliába. Benn a vasúti bar-ban pedig feketeruhás, fehérkötős és bóbitás angol pincérleány szolgálta föl a teát.

Nem tudom, kinek a rendelkezése, hogy amint az ember partralép, az angolszász fajta legdaliásabb, legfiatalabb és legkarcsúbb példányaival találkozik: egészség, elegáncia, tisztaság csillog az ember felé már reggel félhatkor.

Newhaventől Londonig megállás nélkül robog a vonat és a szem pihenés nélkül simogat egy végtelen, hol sima, hol lankás gyepet, amelyből piros házak és tarka virágok mosolyognak ki, itt-ott romantikus váromladék: kecses, zöldleveles, pittoreszk emlék. És mennyi ménes, gulya, juhnyáj, Sussex minden gazdagsága!

Aztán egyszerre az emberek a kupé ablakaihoz rohannak és soha még ily titokzatosan el nem hangzott: »London!«

Szerény pályaudvaron és egyszerű ajtón keresztül lép be az ember és szeme az eget nézi először: szürke, fénytelen, mint nagy mesterek képeinek a háttere; mintha csak azért volna, hogy annál jobban tobzódjanak benne a szinek. Vörös, zöld, kék, sárga házak, szélesek és szűkek, hosszúak és alacsonyak tarka változatban.

Később az ember magtanúlja, hogy ezek a házak feketék, barnák, szürkék vagy egészen gyászfeketék fehér szegéllyel; de az első napokban úgy világítanak, mint a paletta szinei. Ennek az optikai és lélektani illuziónak csak később jutottam a nyitjára.

Az angol ház rendszerint olyan, mint az elegáns angol ember. Diszkréten van öltözve és szinei mérsékeltek, tehát fekete, palaszürke, téglabarna, csokoládébarna. Ezeket a szineket ruhának is lehet hordani. De a szabásukban, a vonalaikban van valami elegáncia, ami festőivé teszi őket. Néha egy virágcsokor vagy egy különös szinű kapu vagy egy finom, hivogató kapubejárat minden szépségük és festőiségük titka.

Az angol ház modelje különben ép oly szabványos, csaknem egyhangú, mint a párisi házaké. A párisi ember testi és lelki szükségletének a Lajos Fülöp kora teremtett házat és ezt nem tudta elnyomni semmiféle technikai vívmány, művészi irányzat sem.

Az angol ember még többet törődik az otthonával és teremtett a maga testi és lelki kényelmének egy háztipust. Idegen ember előtt legfeltünőbb, hogy a konyha a pincében van, még pedig az uccáról, tehát a ház előtt rendszerint pincegádor van, amelyet a kapubejárat áthidal. Ez a pince azonban oly diszkréten lapul meg, hogy csak tagozó, szépítő szerepét lehet észrevenni.

És aztán a »virágváros« jelszava itt nem tréfa. A párkányok virággal vannak tele és ezeket serényen öntözik is. A kapukat, amelyek sokszor élénk szinűek, mindennap lemossák, hogy tükörként ragyogjanak és rajtuk a rézszerszám, kilincs, csengő vagy »knock« mindig csillog.

Az angolokat nem lehet egyszerre megszeretni, de a házaikat rögtön. Azaz, hogy itt is van bökkenő. Budapesti ember, aki nyáron is kettős ablakkal védi magát, aki inkább tűri a szénszagot, mint a hideget és aki paplanba csavarja magát, nagyon nehezen barátkozik meg ezzel a három nyugateurópai intézménnyel: az egyszerű ablaktáblával, a kandallóval és az ágyazás román stilusával.

A budapesti szatrapa sehogyan sem érti meg, hogy a londoniak nem fagynak meg télen egyszerű ablak és poé-

tikus, de lanyha kandalló mellett. Ami az ágyat illeti, a párisi viaszk-múzeumban láttam I. Napoleon nyoszolyáját, amelyen Szent Ilona szigetén meghalt. Guimet, a viaszszobrász tanuk és okmányok hitelével restituálta a nagy Bonaparte halottas ágyát; mégis hitetlenűl mosolyogtam azon a párisi könnyed ágyazáson, amely az Empereurt takarja; mosolyogtam addig, amíg itt Londonban az első hideg éjszakán magam nem tapasztaltam, hogy Londonban ép oly francia felületességgel takaróznak, mint Párisban, Szent Ilonán ép úgy, mint Capri szigetén és hogy az ember végre már a ruhaszekrényt kénytelen magára tenni, hogy meg ne fagyjon.

És aztán a tejes kávé, amelyet Bécsnek köszönhetünk! Sehol a világon nem jut hozzá az ember. Az olasz »café latte«-nak, a francia »café á la crême«-nek nevezi, az angol is ismeri »cofee and milk« néven, de egyik sem nekünk való. Az angol fekete kávé olyan, mintha elébb szardiniás dobozban lett volna.

Londonban csak egyféle italt ismernek: a teát, amelyet kolóniáikról hegynagyságú kvantumban hozatnak naprólnapra. Sűrű, erős, csaknem fekete tea, tejjel megszelídítve: ez a londoni kávé. Ebből szivesen és akárhány »káp«-ot vagy »pat«-ot (cup és pot) adnak a nap bármely órájában, még múzeumokban is. Nem lehet régi szokás, mert Richard Doyle, az ötvenes évek karrikaturistája még kifigurázta a tea barátait.

Nincsenek is a teának angol hagyományai mint az orosz szamovár szertartás vagy pedig a japáni nagy tea-ünnep. Az angolok a japániaktól vették át a teázás kellékeit, de annyira megszerették, hogy egész Európa nekik köszönheti a »five o'clock-tea« intézményét.

Különös és csak most veszem észre, hogy csupa testi szükséglettel van tele a tollam, amikor London felé elindulok. Ebben akaratlanúl is mélyebb tanúlság rejlik: az eleven, nyüzsgő, teázó, habzsoló London megdöbbentően külömbözik mindattól, ami róla és körülötte írva van. Az ember az irodalmi és olvasottsági podgyászát már akkor kezdi elhullatni, mikor átkelt a csatornán. És önkénytelenűl is a testi dolgokon keresztül akarja meghódítani a betű számára ezt a nagy kitanúlhatatlan várost...

De melyik toll tudja visszaadni az első napok benyomásait, amikor az ember előtt egy újonnan látott város titokzatos képe vajúdik, születik; amikor a Baedeker még nem ragasztja rá az ember emlékezetére sablónos útmutatásait, amikor az ember még idegenűl jár egy csomó különös arc között, amikor egy-egy sajátos szinű vagy sza-

bású ruha, egy furcsa új arc, egy speciális mozdulat, gesztus vagy arcjáték, egy építészeti részlet vagy egy burleszk kirakat, egy úi sípjel vagy egy új kiáltás ragadja meg egyszerre szemét, fülét és az orra új fűszereket, új városi jellemző illatokat szagol: kár, hogy az ember csak oly rövid ideig tudja megőrizni ezt az első káprázatot, amely valami újjászületéshez hasonlít...

Emlékszem egy óriási rombus-halra, amely nem férne el egy kávéházi asztalra és ezüstös pikkelyeivel, rubintos vérfonalával úgy csillogott, mint valami ékszer egy »fishmonger« nyitott boltjában. Emlékszem egy öles katonára, aki rengeteg medvebőrös kucsmájával, rövid, piros ujjasában félelmetes hatást tett. Emlékszem, hogy megbámultam az első »hansom«-ot, ezt a kétkerekű, csinos kocsit, amely elmés megoldása annak, hogy láthat az ember előre a kocsiban anélkül, hogy a lovakat hajtaná (a kocsis az ember feje fölött ül és onnan végzi a dolgát).

Megbámultam az első omnibusz kalauzt, aki elegáns felöltőben és fekete kemény kalapban, teljes gentlemani viseletben adta a jegyet. Ámultam a pirosfrakkos kocsison és inason, akik az urasági hintó bakján ültek.

Jó időbe telt, míg megszoktam a londoni kéményeket. A párisi kéményekről már hány dal szól és ezekről a különösen, szeszélyesen fölcsavarodó, torz-süvegű londoni kéményekről még rajzot, festményt is alig láttam; pedig mily csodálatos arabeszkeket írnak világos éjszakák boltjára és regélnek szelíd, fehér füstről, amely téli éjjeleken száll föl a kandallóból, mint a Dickens »Karácsonyi álmá«-nak egy bodor fejezete.

És az első napok káprázatának betetőzése számomra egy »doorway« volt, a West End egy kapuháza, amely előtt egy álló óra hosszáig vonultak föl könnyen sikló automobilok, vígan csörgő hansomok, nehézkes batárok, öreges growlerek, lenge coupék. A kocsik belseje csak úgy ontotta a smart hölgyeket és fashionable urakat. A hölgyek mind magasak és szőkék voltak (a lenfehértől a kalászsárgáig, a bronztól a lángpirosig); toalettjeik a selymek legpuhábbját, a csipkék leghabosabbját, a pillangószárny és a gyöngyházkagyló legszebb szineit ragyogtatták. Csak az óramutatója párisi ennek az angol hölgydivatnak, a percmutatója valami sajátos, londoni izlés, amelyet egy különös exotikus szín vagy excentrikus shawl, vagy pedig egy utánozhatatlan angol szabás, vonalvezetés árúl el. Valamivel decensebbek és képmutatóbbak, mint a párisi nők. Nincsenek olyan finom rokokó vonásaik, degeneráltan elhaló arcvonalaik, mint a

párisi nőknek; csontosabb az arcuk, ridegebb és piros a széltől, amely egész éven át kicsipi őket.

Az urakon meglátszik, hogy ma ők vezetik a férfidivatot. Brummel és D'Orsay óta nekik vannak a legjobb szabású frakkjaik. Valami furcsa angol udvariassággal már a kapu előtt leveszik a cilinderüket, különösen ha hölgyeket segítenek le a kocsiról. Jött köztük egy árbócmagas fiatal »buck«, kevélyen mint egy régi dandy és kifogástalanúl, mint a walesi herceg, de a vállán egy biborral bélelt olasz karbonári köpenyeg volt, mint valami itáliai, irodalmi vagy művészi allür. Ilyennek képzelem Wilde Oszkárt legszebb éveiben.

Hódító és kegyetlen fajta: ezt minden lépésük elárúlja. És aki kiesik közülök, úgy érezheti magát, mint akit a világ szinpadáról löktek ki. Megértem a Wilde hazavágyását és megértem a George Brummel különös vizióját, amikor elfeledve, félig őrülten kivilágította lakását és maga jelentette be képzeletbeli vendégeit: »Ő fensége a walesi herceg ... lady Coningham ... lord Yarmouth ... lord Seymour ...«

KÖD

Péter és Pál napja van; odahaza kalászok aranyán és kaszák ezüstjén csillog a napfény, — itt tompa, ólomszinű köd ül a házakon, mintha föl Islandig ugyanaz a mázsás súlyú felhőköpenyeg takarná a világot.*

Mégis ez az igazi London; az örökké nedves, ködös város, amely nem kegyelmez a gyöngének, hanem a természet valami érthetetlenűl rideg törvénye alapján elpusztítja azt, aki nem életrevaló. A görögök a Taigetósz hegyére vitték a nyomorékjaikat; ezt a »natural selection«-t elvégzi itt Londonban a mindenható köd.

Most már értem, hogy miért olyan daliás, olyan hellén ez az angolszász fajta, miért oly kérges tüdejű és miért a világ első sportnemzete. A klimája nem engedi soha tes-

* Maguk az angolok is „black June"-t, fekete juniust emlegettek 1909-ben és kiszámitották, hogy huszonnyolc nap alatt összesen csak hetvenegy órát sütött a nap. Első következése, hogy a londoni kórházakban már nem volt hely a betegek számára; másik következése, hogy Cook és általában az utazás-vállalatok nagyon panaszkodtak, hogy a vasárnapi „Sea-side" kirándulások alaposan megcsökkentek, ami néhány millió veszteséget jelentett nekik.

pedni, pihenni ezt a népet. Szereti a mozgást, mert ez melegíti és védi a vérét a hideg ellen. A gyöngébbjeit, dekadenseit pedig elsodorja az első szél. Amikor egyeneshátú, rugalmas tartású férfiait és nőit látom, megértem azt is, hogy miért a világ uralkodó fajtája.

Vajjon nem természetes-e az is, hogy angol ember fedezte föl a természetnek egyik legkegyetlenebb és legfontosabb törvényét, a természetes kiválasztást? A Darwin pisze, szokratikus fejére gondolok, amely nélkül ma nem tudunk egy tapodtat sem tovább elmélkedni.

Szinte bántóan hatalmas, impulziv életerő mozgatja ezt a rengeteg várost, amely példátlanúl áll a világtörténelemben a maga lélekszámával. Melyik városnak volt valaha nyolcmillió lakosa? És ez a szám is csak hozzávetés, mert London lakossága lavinaszerűen sokasodik és alig van nap, hogy egy újabb ház ne épülne benne. Ötven év alatt ép megkétszereződött a lélekszáma.*

Csak ezzel a rengeteg vitalitással lehet jellemezni Londont, amelyben lassan és észrevétlenűl új világok, másféle gondolkodású és szokású emberek támadnak egymás mellett. Egységes képet erről a városkolosszusról nem lehet adni. És rengeteg házsorai, számtalan uccái közt csavarogni, eltévedni, kiutat találni, megint elbolyongani: fölér egy hosszú utazással.

KÁVÉHÁZAK ÉS VENDÉGLŐK

Egy tábla megállít: »Grill Room«. Régi metszetek jutnak emlékezetembe, amelyeken vídám és éhes emberek közt a szakács nyílt tüzön forgatja nyárson a hatalmas beefsteaket vagy ürűcombot, vagy pedig már pirosra sütötte és éles késsel metsz belőle a vendégeknek. Ma már, amint sejteni lehet, nem ez a grill room. Tálakon ott díszlik még a pirosra sült egész comb vagy marhaszegy, de nem a vendégek szemeláttára és részvételével sütik és metszik föl, mint nem is olyan régen, mintegy ötven évvel ezelőtt,

* Harmadik osztálvu utasok már sürün érzik az angol bevándorlási törvény sulyát, mert a határon felszólitják őket, hogy mutassák ki, van-e elég pénzük, amiből megélhetnek.

amikor Dickens regényeit olvasták. Vagy egész régen, a röthajú Erzsébet királyné korában.

A »Cheapside«-en, a Kenyér-ucca és a Péntek-ucca közt hiába kerestem a »Mermaid Tavern«-t (még emlékeztető jelét sem láttam), ahol Ben Jonson és vidám cimborái néhány pohár sörre, irodalmi vitára és emberszólásra összejöttek és ahol Shakespeare is kancsók közt leste meg Falstaffnak vagy Bardolfnak vagy Pistolnak az eredetijét.

De a Fleet street közelében, amely az irodalom és az újságírás ősi fészke, még megtaláltam az »Old Cheshire Cheese« nevű korcsmát, hová Goldsmith Oliver, a »Wakefieldi lelkész« szerzője, aztán a félig vak és süket Johnson Samuel, a tizennyolcadik század nagy angol enciklopédistája és essayistája járt és Boswell, aki később Johnson életét megírta. A Beaconsfield előszobájában már nem váratják meg doktor Johnsont és a »Cheshire Cheese«-ben sem röpködnek éles szatirák a kormányról, de azért az egykori bohémek helye meg van jelölve és aki akarja, ott költheti el »joint«-jét irodalmi emlékek közt.

Megvan még az »Old Mitre« is a City-ben a Temple mellett és aki Dickens regényeit olvasta, szívesen vet egy pillantást a kedves emlékű vendéglőbe.

Az elegáns West End is tele van irodalmi emlékű vendéglőkkel és kávéházakkal. A Piccadilly és az Old Bond Street sarkán van »Stewart's«, egy vendéglő, amely mögött több mint kétszázéves múlt van (1688-ban alapították, de két évvel ezelőtt modernebb stilusban fölépítették.) »At Stewart's« világhírű, mint a »Florian« Velencében, a »Grand Café« Párisban, az »Aragno« Rómában, a »Delmedico's« Newyorkban. Ide járt már Pope, a »Hajfürtrablás« írója, Horace Walpole, Addison; egy későbbi korban Fox, a nagy szónok és államférfi. Brummel, a nagy dandy, Yarmouth lord és a híres Esterházy herceg mind ennek a fashionable restaurantnak voltak különböző korszakokban a törzsvendégei.

A Berkeley Street-en van a »Hatchett's Restaurant«, másként a »White Horse Cellar«. Régi metszeteken látni, hogy mennyi postakocsi állomásozott egykor ez ódon »Fehérló« előtt, amely »Coaching House« volt, vagyis a postakocsik és lovak pihenőhelye és az útról érkezett vendégek restaurantja.* Vendégei közé tartozott lord Wor-

* Ilyenek voltak még a „Gloucester Coffee House", a „The Green Man and Still" és a „White Bear" (Fleece Jun), amelynek a története a XVII. századig nyulik vissza. Ezek már mind névleg is megszüntek.

cester és »Mr. Pickwick« is, akit Dickens regénye tett halhatatlanná.

Mint a mai Londonban is, a hotelek étterme a legelegánsabb világ találkozóhelye volt. Ahogy ma »at Ritz's« vagy »at Piccadilly's«, vagy »at Cecil's« és »at Savoy's« vacsoráznak az elegáns emberek, úgy régen az Old Bond Street hoteljeit keresték fel. A »Long's Hotel«-ben lakott Byron abban a korában, amikor még mint dandy hódított Londonban. A »Steven's Hotel«-hez fűződik lord Camelford neve, akinek tréfáitól és Brummel-féle gorombaságaitól egész London rettegett.

A »Pall Mall« nevű ucca (a klubok világa) is híres volt néhány vendéglőjéről. A »Queen's Arms« taverneben volt Hamilton herceg és lord Mohun véres párbaja. A »Star and Garter«-ben ölte meg lord Byron 1765-ben Mr. Chaworth-ot. »At Wood's« folyt le Jermyn és Captain Howard párbaja 1662-ben.

A St. James Street-en a »Chocolate House« volt a whig-ek fészke, a »Cocoa Tree« pedig a toryk főhadiszállása az »Augustan«-éra alatt.

A régi patriárkális London emlékei lassanként megszűnnek. Mennél több emberréteg halmozódik fel London szinte magnetikus középpontja körül, annál monstruózusabb intézmények támadnak. A régi, intim angol konyha, a régi fogások abban a mértékben haldokolnak, ahogy egyre kevesebb a régi lelkes szakácsok tábora. A harmincas, negyvenes években még divat volt, hogy az emberek művészettel és raffinement-nal dőzsöltek, lakmároztak.

Ma már a finom angol konyha egészen a francia szakácsművészet jegyében van és az »entente cordiale« óta igazi angol gavallér franciául ejti ki az ételek nevét, még ha oly furcsán el is ferdíti a francia szó éneklő hangzóit.

A nagy embertömegek etetésére részvénytársaságok álltak össze, amelyek egyszerre száz, kétszáz vendéglő üzemét látják el. Egész London tele van szórva Lyons, Appenrodt, A. B. C. (Aerated Bread Company),* Fleming és egyéb néven ismert vendéglőkkel és kávéházakkal, amelyek igazán olcsó és tűrhető ételekkel látják el a milliókat, akiknek csak egy-egy negyedórájuk van rá, hogy felhabzsolják ebédjüket, uzsonnájukat.

* Aerated bread = a szénsavval porhanyósitott kenyér, ami nagy megtakaritást jelent a részvénytársaságnak.

A HYDE-PARKBAN

Talán nincs a világon ember, aki még nem hallotta a Hyde-park hírét. És mégis olyan világ ez, amelyet még az angolok sem ismernek eléggé. Egy rengeteg, százötvennyolc hektárnyi területű (a Kensington-Parkkal együtt kétszázötven hektár) kert, amelynek alig van egy pontja, amihez évszázadok emléke ne fűződnék. VIII. Henrik vetette meg az alapját és Shakespeare korában még szarvasokra és őzekre vadásztak benne.

A híres »Ring«, ahol ma is elegáns világ gyülekezik össze, hogy a kocsikorzót nézze, King Charles Two idejétől fogva, több mint kétszázötven év óta nagy szerepet játszik az előkelő világ életében, amely a Hyde-park körül fekvő palotákban és a West Enden lakik. Hány érdekes viszony szövődött ez egyszerű vaskorlátok közt, hány világraszóló botrány indúlt innen ki, hány nagynevű ember élte át itt ifjúsága legszebb, legdiadalmasabb napjait! Magának a Ringnek a történetével köteteket lehetne megtölteni és a XVII. meg XVIII. század híres álarcos tréfái, amelyeket botrányos voltuk miatt többször el kellett tiltani, itt tobzódtak csak igazán. A világhírű párbajok egész sora zajlott le a Hyde-parkban.

A Rotten Row és a lovagló-út még ma is látványosság. A legjobb hátasparipák és a legelegánsabb lovasok tradiciója még ma sem halt ki. A kocsikorzónak ellenben nagyon megártott az automobil, amely messzi kirándulásokra röpíti az elegáns világot. Azért a Hyde-parkban is vannak órák, mikor fogat fogat mögött, automobil automobil hátán vonul. Egy-egy előkelő Daumont, vagy Tilbury, egy-egy kürtszóval vonuló »mail-coach«, egy-egy guig vagy hansomcab még fel-feleleveníti a régi »coaching«-művészet emlékét, de az automobil egyre jobban kiszorítja a fogatot, amelynek nagy múltját maholnap már csak metszetek fogják fentartani.

A Hyde-park a mai elkeseredett társadalmi harcok idején is elég tágas ahhoz, hogy az arisztokrácia és a nép békésen megférjen benne anélkül, hogy egymást zavarnák. A Cumberland-kapu előtt lévő nagy kavicsos területen vasárnapi misszionáriusok, vallásalapító apostolok, politikai szónokok tartanak a szabad ég alatt meetingeket. Az emberek köréjük gyűlnek, beleszólnak a szónok beszédébe, aki igyekszik viccesen visszavágni és néha egy-egy sikerült »catchworth«-tal meg is nevetteti a hallgatóságát. Valamikor Ber-

nard Shaw is a népszerű szónokok közé tartozott és talpraesett visszavágásai, szatirikus vagy humorisztikus ötletei néha elárulják az egykori Hyde-park Speaker-t.

A park egy másik részén, egy kaszárnya előtt nagy katonai parádékra szokott a nép csődülni. A minap a London City-ezred szemléje volt, amely nyomtatott meghívókkal, programmal zajlott le, elegáns, meghívott közönség előtt. A délafrikai háborúban ez az ezred vitézségével tünt ki.

Mennyit lehetne még írni a »Serpentine«-ről, egy nagy tóról, amelyben minden londoni gyermek legalább egyszer életében megfürdött; a juhokról, amelyek a park külömböző részein csendesen legelnek, mint a régi kelta-időkben; a pázsitokról, hol szerelmes varróleányok és divatárúsnők telepednek le ünnepnapon a lovagjukkal; a kutya-temetőről, amelynek apró sírkövei lombok mögé bújnak el a Victoria-kapu közelében és ahol egy-egy kis »Fifi« felírású sírdombon mindig friss virág díszlik. A Hyde-park történetében és életében benne van London egész története és élete.

NŐK ÉS KÉPEK

Amíg az ember a londoni képtárakban alaposan és kedvvel meg nem nézte, hogy régi olajfestmények, akvarellek, metszetek, miniatürök mit árúlnak el az angol nőről, addig félig-meddig vakon jár az uccán, sőt egészen érzéketlen is lehet a londoni nők szépsége iránt, amely a közhit szerint »hideg és tartózkodó«.

Páris után, amelyet »paradies de femmes«nak neveznek és ahol a nő az életnek öntudatos és raffinált ornamense, London női különösen hatnak már a ruhájukkal is, amelyek nagy, egyszerű síkokkal és vonalakkal magyarázzák a női alkat szépségeit.

Azt talán mondanom sem kell, hogy a párisi divat hatása most is ép úgy meglátszik, mint ahogy régi képeken konstatálni lehet. Már a Hogarth tizennyolcadik századbeli női és gavallérjai — hogy régibb időkről ne is beszéljek — utánozták a franciákat és a rokokó fekete szépségflastroma átment divatnak a csatornán túl is (de túlozva, úgy, hogy a Hogarth képein az elegáns nők és férfiak olyanok, mintha fekete himlőben szenvednének). Ez az utánzás azonban nem

ép erős oldala a londoni nőnek, aki a párisi divatot mindig a maga szokásaihoz és felfogásához képest változtatja meg, úgy, hogy az néha torzúl sikerül.

Van valami a londoni éghajlatban, amely örök időre lehetetlenné fogja tenni, hogy azt a sok habos csipkét, lenge fodrot, puha gazet — amiből a francia nő divatja áll — tartósabban viseljék. Szinházban, bálteremben és különös alkalmakon, ahová kocsival mennek és bő köpenyegbe burkolózhatnak az úton, természetesen mindig divat lesz a lenge, szines, habos ruha, de az uccán, hol köddel, esővel, gyakran változó és meglepetéseket hozó tengeri szelekkel kell megküzdeni, a női divatnak mindig valami praktikus törekvése is lesz.

Esőálló szövet, úgynevezett hálás szinek: szürke, barna, fekete, hideg ellen védő és amellett kényelmes szabás: e fontos kellékek nélkül Londonban egy uccai divat sem boldogulhat, vagy csak futólag, nyáron tarthatja magát. Talán ezért van, hogy itt az uccán nőkön annyi egyszerű, csaknem puritán ruhát lehet látni.

De máris elhibáztam a szót, mert a puritánság egyáltalán nem jellemző a londoni női divatra. Inkább az egyszerűség raffinementját lehet konstatálni. Közelebb áll a londoni női divat a mai férfidivathoz, már annyiban is, hogy nagyjában nem változatos és csak apró részleteiben mutatja a divat forgandóságát. Ép ilyen itt a nők uccai divatja is, mert egy hajtással, a gallérnak vagy a hátnak különös szabásával, a simán letűzött szalagnak valami különös beszédes ornamentikájával tudnak hatni. Sík- és vonalművészetnek lehetne nevezni, ha szabad ezeket a fogalmakat ilyen lenge és ledér tárgyra alkalmazni.

Az is feltünik az idegennek, hogy itt sokkal kevesebben kendőzik magukat, mint általában a nagy városokban. A csípős szél mindig jobb arcpirosító, mint bármi. Talán erősebb, edzettebb és egészségesebb is a fajtájuk. A francia hölgy szívesen stilizálja magát érdekes és nagy nővé; a londoni nőben mindig megvan a törekvés, hogy mesterkéletlennek, üdének, csaknem háziasnak lássék. Nagyanyáink divatját, az egyszerű, kedves csipkegallért seholsem hordják olyan nagy mértékben, mint itt. Kalapjaik sem olyan túlzottak, mint egyebütt és aki terjedelmes »merry vidow« kalapot visel, tiz lépésről előre meglátszik, hogy szinésznő vagy olyan hölgy, aki keresi a feltünést.

És hogy mindez, amit mondtam, nemcsak a mai divatra nézve igaz, arról tanuskodnak a múlt emlékei, a régi portrait-k, metszetek. Mindig valami bájos nyárspolgári le-

vegő környezi az angol nőt. Még híres »beauty«-k és nagyvilági hölgyek arcképén is valahol ott lappang ez az édeskés kis prüd vonás.

Természetesen a képtárban a női arcképek közt egy kis művészettörténeti ismerettel kell járni. Tudni kell, hogy eredeti angol művészet voltakép csak Hogarthtal és Reynolds-szal kezdődik. Addig idegen művészek festették az angol nőt. VII. Henrik korában Mabuse, VIII. Henrik alatt a nagy Holbein,* I. Károly alatt Rubens és Van Dyck, II. Károly alatt Peter Lely. Csak Anna királyné alatt történt, hogy a londoni udvar angol festőnek adott megbízást. Ez a művész Thornhill, a Szent Pál templomának festője, akinek művészi örököse Hogarth. Hogarthal kezdődik az angol művészet.

Hogy az arcképfestés és különösen a női arcképfestés virágzott fel Angliában, ennek a magyarázata az, hogy protestáns országban a vallásos festészetnek nem volt tere, tehát udvari festőnek, mint Reynolds, csak kortársainak arcképe jutott megrendelésűl.

Reynolds egyedül állt és nem voltak követői. Gainsborough, Romney, Lawrence, Hopner, Jackson, Raeburn, Opie ellenben egymásnak vetélytársai voltak, tanítványokat neveltek és megteremtették a XVIII. századbeli angol iskolát, amely most tudvalevőleg nagyon divatban van.

Párisban, a »Jeu de Paume« történeti emlékű épületében ennek a XVIII. századbeli arcképfestésnek gyönyörű, tanulságos kiállitását láttam. Száz női portrait volt kiállítva, fele francia, fele angol festők műveiből. Reynolds, Gainsborough, Lawrence művészetével a franciák Largilliére, Peronneau, Boucher, Fragonard, Greuze, David géniuszát állították szembe. A két egyenrangú művészi iskola versengéséből már láttam, hogy az angol művészek közelebb viszik a nőt otthonához, családjához, intimebben, asszonyiasabban ábrázolják, nem a szépségére vetik a fősúlyt, hanem a kedvességére, anyai vagy feleségi szerepére.

És amit a képek előre elárúltak, ugyanazt tapasztaltam saját szememmel Londonban az uccán és a képcsarnokokban. Ahogy az angolok festik és díszítik a »home«-jukat, az meglátszik a művészetükön és főkép az arcképfestésükön. Ez az emberibb, reálisabb, vagy ha úgy tetszik, nyárspolgáribb vonás nyílván az éghajlattal függ össze. Franciák

* A kinek egy képét most vették meg a norfolki hercegtől az állam számára hetvenezer font sterlingért. Ez a kép Dániai Krisztinát, a milanói herceg özvegyét ábrázolja, aki Jane Seymour halála után lett VIII. Henrik maitresse. A kép vásárlása és nagy ára még parlamenti vitát is támasztott.

és olaszok többet vannak az uccán, többet forognak a népszerűségben és hódolatban, mint az angol nők.

Az angol nyárspolgári otthonok tele vannak Greuze-képekkel. A »Girl with folded hands« és egy csomó »Head of Girl«, amelyek még édeskésebbnek, még naivabbnak tüntetik fel a Greuze művészetét, millió számú metszetben és reprodukcióban hemzseg angol lakásokban. Ez a légies, romantikus nő lehet az angol férfi ideálja — az ablakon keresztül. És hiába, ugyanezt a légies, romantikus vonást fedezem fel az angol praerafaeliták női képein is. Rossetti, Burne-Jones, William Morris nőiben még több valótlanságot, még több rajongást, még több édes, poétikus hazugságot látok.

Érdekes, hogy ezek a festők a Botticelli átszellemült, rajongó és bizarr művészetében találták fel a maguk lelki képét. Akárhány képük olyan, hogy a modell angol realitásán kívül a többi csak firenzei álom, amelyet körülötte szőttek. Hősnőik, akik középkori legendákat és románokat elevenítenek fel, egyszerre csak váratlanúl jönnek velünk szemben az uccán, a külvárosban; más ruhában, kevésbé fenkölt arccal, de mégis ők azok, le sem tagadhatnák.

Firenzében és Toscanában (a régi Etruria helyén) ásatások alkalmával etruszk szobrocskákat találtak, amelyek különös, hosszú, nyurga termetű, előre nyúló állú embereket ábrázolnak; az ember hitet tenne rá, hogy angol-szászok. És ebből a talajból fakadt Botticelli művészete, ebből született a »Primavera« híres Flórája, aki megdöbbentően angol külsejű, lenszőkehajú leány. Vajjon ez a titokzatos rokonság, amit ezideig se nem bizonyit, se nem cáfol a történettudomány, annyi ezer év múlva Burne-Jonesen keresztül újra találkozott volna?

Egy bizonyos előttem, hogy ezek az angol művészek mind, bármely ideálokért lelkesedtek is, modeljeiket az életből, még pedig az angol életből vették. Úgy is néztem végig műveiket, mint többé-kevésbé stilizált portrait-ket, amiknek eleven példányai körülöttünk élnek, virulnak és hemzsegnek az óriási Londonban. Az angol művészeten keresztül nemcsak jobban megértettem a londoni nőt, hanem láttam, hogy eleven angol nők látása nélkül az ember meg sem érti művészetüket.

Csak egy művész hozhatná zavarba az embert és ez Aubrey Beardsley. A paerafaeliták nyílvánvaló hatással voltak reá, de a japániak még inkább; régi angol metszetek ép úgy inspirálták, mint a quattrocento és a cinquecento nagy rajzolói, Leonardo da Vinci és Michelangelo ép úgy,

mint Botticelli. Ez a Beardsley, aki nagyon fiatalon halt meg, rövid művészi pályáján mindenféle időknek és irányoknak egyszerre kiszívta a succusát, a mézét. Nemcsak az csodálatos, hogyan tudott a legkülönbözőbb művészek lelkébe mélyedni, hogyan tudott a szimbólumokból életet magába szívni, hanem hogy ezt a sok és mély hatást hogyan tudta a maga képére átteremteni. A lángelme végtelen rapiditásával történt ez és annyi bizonyos, hogy egy új női szépség fakadt az ő tollából.

Bestiálisabb, perverzebb, ingerlőbb, érdekesebb az ő nője, mint a praerafaelitáké és gonoszabb, lélektanibb, mint a XVIII. századé. Lélekláto művész volt és az ember szinte hiába keresné az ő modeljeit, mert azokat ő a saját szemén keresztül látta. És mégis: ezek a lelkileg levetkőztetett, bujaszemű, kéjesen fölvetett ajkú, fiatalon is degenerált, betegesen erotikus nők itt is élnek az uccán, találkozunk velük. Ők éltek Beardsley körül is, aki tolvajszemmel leste el áruló, jellemző vonásaikat, hogy aztán csodálatos művészi arabeszkekké varázsolja át őket. Hogy a londoni aszfalt gyermekei hogyan parafinálódtak, judaeai hercegnőkké: ez már a zseni külön lelki útján történt. (Pikler Gyula azt mondaná: külön idegpályákon.)

AZ ARANYSÁSKA

A londoni börze tornyának tetején nem szélkakas csikorog, hanem az aranysáska. Ez a titokzatos, heraldikus állat a börze alapítójának, Gresham-nek a sisakjáról került föl dísznek és szimbólumnak oda, ahol a világ pénzügyeit kormányozzák.

Ahogy a magasban forog és csillog, vajjon nem jelképezi-e azt a hihetetlen nagy hatalmat, amely innen szerteárad a világba? Az aranysáska, amely mindent elpusztít ott, ahová jut: lehet-e ennél beszédesebb képet találni?

Mennél többet szenved az ember a pénz miatt, mennél jobban a karmai közt vergődik ennek a világhatalomnak, annál nagyobb meghatottsággal, csaknem áhítattal jár e kézzelfogható bálványisten temploma előtt.

Görög homlokzata, nyolc korintusi oszlopa, allegórikus timpatonja, architrávja (amelyen ez a kenetteljes mondat van: »The Earth is the Lord's and the fulness

thereof« — Az Úré a föld és annak teljessége«), széles márványlépcsői, pálmafás és délszaki növényes följárója az embernek az emlékezetébe vésődnek minden időre.

De le lehet-e írni azt a hangzavart, azt a pokoli üvöltést, amely e lépcsőkön zúg és amelytől még órák múlva is zsong az ember füle? Le lehet-e írni a pirosruhás, hetykesipkás messenger boyok, biciklis hírnökök, szolgák izgatottságát, amint remegve, figyelve fordulnak a korintusi csarnok felé, hogy a következő pillanatban lélekszakadva vigyenek üzenetet valahová? Le lehet-e írni azt a cilinderes sokaságot, amely halálsápadtan, verejtékesen, rekedtre kiabált torokkal, kivörösödött szemmel kíséri a játék izgalmát?

Aki valaha megállt ezen a téren, melyen egyszerre százezer ember mozog, nyüzsög, átjutni törekszik a háromnégyfelől vonuló szakadatlan kocsisor és automobilok tovuhabohuja közepett, amelybe a börze folyton újabb emberáradást önt, az előtt örök rejtelem marad, hogy ilyen aránylag kis területen hogyan fér el ez a kháosz, amelyből naponta újra születik a világ pénzügyi konstellációja.

Balkéz felől az Angolbank alacsony, egyemeletes, sötétszürke és egyhangúan barokk épülettömbje terpeszkedik, mint valami jól elzárt pénzes-szekrény. Közte és a börze közt vonul a Varrótű-ucca (Threadneedle street), amelybe a börze boltjai nyílnak. Csakhogy ezekben a boltokban közvetlen kábeltáviratokat lehet föladni Indiába, Kanadába, az Egyesült-Államokba, Mexikóba, Dél-Amerikába, Ausztráliába, Transzválba, Fokföldre. Ezeken a távíró idegszálakon keresztül uralkodik London a világ fölött.

És köztük szerényen egy kis boltocska húzódik meg, hol nem árúlnak egyebet, mint fültisztító vattát. Ehhez nem kell kommentár.

A börze hátában a Lloyd társaság (az első, igazi és eredeti Lloyd) helyiségei húzódnak meg és velük szemben egy csöndes, nyugodt bronz-ember ül kényelmesen egy kerítés mögött, egy amerikai emberbarát szobra. Fölényesen, mosolyogva nézi, hogy a »paper boy«-ok hogyan ordítják az újságok külön kiadásait és a világ szenzációit.

Félig elvonúlva, szerényen Rowland Hill bronzalakja levelet tart a kezében, amellyel egykor az egy pennys postai portó mellett könyveket, memorandumokat írt. Akkor kinevették az ötletét, amelyet maholnap az egész világra ki fog terjeszteni a kereskedelmi érdek.

De a legérdekesebb szobor mégis a börze előtt levő téren áll, Wellingtoné, a waterlooi csata győztes hadvezéréé. Ő volt a kard, amely Angliának megszerezte ezt

a káprázatos hatalmat és gazdaságot, ami naponta arany-hullámokat vet a lábai alatt.

Erről az ezeregyéji gazdaságról szemléltető oktatást is lehet kapni, ha az ember a nap bármelyik órájában bele-kukkan a dokkok világába, amely szinte végtelenül terül el a London Bridgetől egészen Tilbury-ig, hol a Thames a tengerbe ömlik. Éjjel-nappal érkeznek hajók a világ minden részéből és rakják ki szakadatlanúl árúikat. Éjjel a villamos lámpák fényénél, nappal az olcsó és diadalmas napfénynél, amely ködökkel játszik, minden pillanatban változik és különös szineket, illatokat csal ki a sötét dokkok, raktárak, csikorgó darúk, komor hordók, zsákok, verejtékes munkások elkárhozott, fekete világából.

A bor édes párája sietve menekül a petroleum tolakodó bűze elől; amott ponyvák alól dél-itáliai illatok terjengenek, itten dohánylevelek kazlai Havanna termését rejtik, valahonnan egy különös indiai fűszer varázsa kelt útra és nyomában egy sápadt, bethelrágó kinai munkás cammog át és a hátán csomagot visz, amelynek ismerős, átható szaga elárúlja, hogy aszalt szilva van benne. Szagok illatok, ködök, füstök, emberi párák vegyülnek el a levegőben, amelynek mámorát csak átérezni lehet, leírni nem.

Egy cilinderes ember gyapjúzsákok magas halmára kúszott föl, onnan kiabál le az embereire és dirigálja őket. A rettentő iparkodástól egészen nekivörösödött és ingujjra vetkőzött. Jómódú, köpcös ember, vastag aranylánc van a gyomrán, de azért nem rösteli, hogy személyesen nézzen utána a dolgainak.

A következő negyedórában már vissza fog rohanni az irodájába, amely a City valamelyik kaptárházában van, hol apró szobákban, apró sejtekben szorgalmas kereskedők dolgoznak. Kicsi a szobájuk, mert a Cityben drága a házbér, de föl van szerelve telefonnal és a világ minden kényelmével. Mint valami kis iparkodó pók ül egy-egy a szobájában és szövögeti a maga hálóját vagy álmát eljövendő milliókról.

A »business« tölti el egészen a londoni kereskedő testét, lelkét. A pénz hihetetlen szorgalomra és erőkifejtésre teszi képessé, de még sincs meg benne az a kapzsiság, amit szegényebb országokban lehet találni. A pénz fölváltásánál, visszaadásánál csaknem oly megbízható, mint valami gentleman. Egy pennyvel sem téved. Nincs is Angliában az a sok hamis pénz forgalomban, ami az úgynevezett román pénzegység országaiban, Franciaországban, Itáliában, Svájcban, Romániában kétségbe ejti az idegent.

Valami kedélyes, patriárkális és diszkrét vonás van a londoni kereskedőben. Apró, jogtalan haszonra sohsem vadászik. Udvarias, bár kissé feszes. »Thank you, Sir« — mondja már akkor, amikor az ember még csak választott és még nem is fizetett. A fizetést is megköszöni. Általában Londonban a postahivatalban a postatiszt, a pénztárban a pénztáros, a kávéházban a pincérnő vagy pincér, az adóhivatalban az adótiszt megköszöni mindig azt a pénzt, amely nem is neki jut, hanem amelyet mint alkalmazott vesz át. Az üzleti udvariasság hat át itt minden embert.

Gőgöt, úrhatnámságot alig lehet tapasztalni. Amikor meleg van, a Regent street legelegánsabb üzleteiben is talál az ember ingujjra vetközött kereskedőt. Nem akar bankhivatalnoknak látszani, nem feszít redingotban és önérzete nem szenved csorbát, amikor kiszolgál.

Arúismerete boszorkányos lehet. Úgy tudom, hogy a kereskedelmi tudományokban az »árú-ismeret« fontos és nagy szaktudomány. De itt Londonban a világ minden részéből özönlenek árúk, amelyeknek felhasználása, készítése, alkalmazása, értékelése annyiféle, ahányféle ember van a világon. És mégis a kereskedő itt ismeri a portékáját.

Engem természetesen a magyar árúk is érdekeltek. Hiúságunkat nem nagyon legyezhetjük azzal, amit rólunk Londonban tudnak. Igaz, hogy nagyon sok vendéglőben a só mellett paprika is van, de hogy ez Magyarországból való, azt kevesen tudják. Az Oxford streeten egy előkelő árúház cukrászboltjában a különlegességek közt »pop corn«-t is találtam, ami nem más, mint a hazai pattogatott kukorica, vagy mint némely vidéken mondják: kakas. Ezzel a szóval, hogy »Hungarian« csak egyetlen helyen találkoztam, a világhírű Liberty-cég kirakatában, hol két ablak is tele volt »Hungarian Work«-kal, Zsolnay-vázával.

Mindez csak a sok közül egy példája annak, hogy Londonba eljut minden, mert az angol közönség a világ egyik legjobb fogyasztó, legkönnyebb pénzű publikuma. Ezüsttálcán hozzák eléje mindazt a szépet és jót, amit a világ produkál.

A londoni ember viszont alig törődik azzal, amire például Páris is rá van utalva: az idegenforgalommal. A londoni kirakatok egészen az angol ember számrendszeréhez és gondolkodásához szólnak. Pénzrendszerük még mindig a régi négyes számrendszeren (tehát nem a tizes számrendszeren) alapszik és így ma már teljességgel érthetetlen, hogy a font sterling húsz shilingre, a shilling ellenben csak tizenkét pennyre oszlik. A kirakatokban is ezért valóságos

számtani feladványok vannak, amelyek a mi tizes számrendszerünkkel sehogyan sem vágnak össze.

Mondjuk például ez a három titokzatos szám van egy árún: 3/1/4. Csak ennyi és semmi több, de a londoni ember tudja, hogy ez 3 font, 1 shilling és 4 penny. Még furcsább ez: 0/19/11$^{3}/_{4}$, pedig ennek is van értelme: egy negyed pennyvel kevesebb, mint egy font sterling. Hogy aztán a guinea, florin, crown nevű számítási egységek hogy zavarják meg még jobban a számítást, amihez még a régi font (libra, uncia) és a régi rőf (yard) is járul, azt csak a Londonban forgó idegen tudja. Az angolok csökönyösen ragaszkodnak a greenvichi délkörhöz, a négyes számrendszerhez és a Fahrenheit-féle hőméréshez. Talán ugyanaz a germán makacsság ez, mint a németeknek a gót betűkhöz való ragaszkodása. Vagy pedig konzerváló erőre mutat.

És amint a City szédületes forgalmát magam előtt látom, önkénytelenűl eszembe jut egy nagy magyar álmodozó, aki itt járt és mindazt, amit látott, haza szerette volna vinni, meghonosítani a hazájában. Az a különös lángelméjű Széchenyi mennyi tapasztalás- és tudáskincset vitt el innen a Duna-Tisza közé. Mennyi itt maradt még! Mennyi okulni, tanulni való volna még itten! És különösen szükségünk volna arra az aranysáskára, amely a City gazdagsága fölött oly jelképesen, oly beszédesen forog.

TARTALOM

A Modern Könyvtár címlapját
Kozma Lajos rajzolta

Szemelvények a MODERN KÖNYVTÁR megjelenését fogadó kritikákból:

Érdekes terv valósult meg azzal a három most megjelent füzettel, amelyek a Modern Könyvtár című, Gömöri Jenő szerkesztésében megjelenő, új irodalmi, művészeti és tudományos gyűjteménynek első három számaként szerepelnek. A Modern Könyvtár gazdag és nagyszabású programmal indul meg és tekintve, hogy a legjelesebb magyar irók szerepelnek munkatársai sorában, és az idegen irók legértékesebb alkotásait fogja magyar nyelven megismertetni, sőt ebben a formában egészen új és kívánatos sikerű egyik programmpontja szerint magyar költők és irók műveit is fogja a külfölddel megismertetni, a magyar irodalom, a magyar művelődés szempontjából nagy jövőjű és jelentőségű vállalkozás. Az első füzet a kitünő német iró hat legszebb novelláját tartalmazza. Thomas Mann a mai német irodalom egyik legkimagaslóbb alakja. Gömöri kiforrott, simulékony, árnyaló nyelven adja vissza Thomas Mann novelláinak jellegzetes egyéni stilusát. A második füzet Pikler Gyula két igen érdekes és tanúlságos lélektani dolgozatát hozza. Különösen a másodiknak van jelentősége Pikler tanainak megismerése szempontjából. A harmadik füzet Kosztolányi Dezsőnek, az ismert jeles poétának lírai ciklusa. Kosztolányi az új magyar költészet egyik legértékesebb alakja. A szegény kisgyermek panaszai a legnagyobb figyelemre rászolgáló, ritka finomságokkal teljes, elsőrendűen művészi munka.

(Az Ujság)

Die ersten drei Bände der »Modern Könyvtár« (Redakteur Eugen Gömöri) sind jetzt erschienen und liefern den Beweis dafür, dass diese neue Sammlung geeignet ist, eine längst empfundene Lücke im ungarischen literarischen Leben auszufüllen. Die »Modern Könyvtár« hat sich die Verwirklichung eines wirklich grosszügigen Programms zur Aufgabe gestellt.

(Budapester Tagblatt)

Nagyjelentőségű és nagyjövőjű irodalmi vállalkozás indult meg Modern Könyvtár címen. A vállalat célja: új kultúra megteremtése Magyarországon.

(Független Magyarország)

A magyar irodalmi könyvpiacnak eseménye van. Megjelent a Modern Könyvtár első három füzete. Nemcsak a magyar irodalom ügye a Modern Könyvtár megjelenése, hanem a magyar kulturáé. Gömöri Jenő szerkeszti az új és nagyrahivatott vállalatot.

(Független Magyarország)

A Modern Könyvtár, ez a most megindult, minden magyar intellektustól örömmel és lelkesedéssel fogadott gyűjtemény harmadik füzeteként jelent meg a »Szegény kisgyermek panaszai« s a betűk, papir és kötés harmóniája kedvesen lepi meg az olvasót. Jó ajánlás már az a megkülönböztetett izlés, mellyel épp Kosztolányi Dezsőt választották elsőűl a gyűjtemény »Magyar Költők« sorozatába — Kosztolányi új verseskönyve irodalmi esemény s vele emelkedik az új gyűjtemény eminens jelentősége.

(Dr. Kuthy Sándor, Független Magyarország)

Gömöri Jenő Modern Könyvtár címen új vállalatot indított. Az első három füzet már meg is jelent. Gömöri nagyon gazdag és sokat igérő programmot is ad jövő terveiről, melyek mind a honi, mind a külföldi irodalom legjavát ölelik föl.

(Budapesti Hirlap)

Unter diesem Titel tritt mit den drei ersten seiner Bändchen ein neues literarisches Unternehmen vor das Publikum, das neben Originalarbeiten ungarischer Autoren das Beste der ausländischen Literatur in guten Uebersetzungen verbreiten will. Das Programm der Kollektion sieht vielversprechend genug aus. Die Bibliothek will sich nicht ausschliesslich auf schöne Literatur beschränken, sondern umfasst auch populäre Philosophie, Kunsthistorik u. a. Dies zeigen auch die drei ersten eben erschienenen Bände.

(Pester Lloyd)

Meglepő ujítás, hogy a szerkesztőség nemcsak magyar, hanem német nyelvű könyveket is hirdet; magyar költők és novellisták német nyelvre való átültetésével is kívánja irodalmunkat szolgálni. Reméljük, hogy az új könyvtár minél több igazán értékes művel fog a magyar művelődés terjesztéséhez járulni.

(Palágyi Lajos, Magyar Nemzet)

A Modern Könyvtár 2-ik számában Pikler Gyulának két lélektani tanúlmányát közli és így alkalmat nyújt arra, hogy e páratlan mélységű tanok szélesebb rétegekben is elterjedjenek.

(Fogarasi Béla, Kelet Népe)

Ha Gömöri Jenő továbbra is ennyi izléssel s ennyi tudással vezeti könyvtárát — akkor valóban kultúrmunkát végez, miért csak elismerést és hálát érdemel.

(H. S., Móka)

Minden intelligens magyar, ki a szép és jó könyvet szereti, örömmel fogadja bizonyára azt a hírt, hogy mihamar magyar nyelven, az irodalmi renaissance legkiválóbbjainak átültetésében olvashatja a világ minden nagy modern íróját.

(Debreczen)

Ebben a tekintetben a Modern Könyvtár szoros értelemben vett kultúrmissziót teljesít, mert eddigi előkészületeiben és intencióiban az izlés és műélvezet határozott evolúcióia foglaltatik. A Modern Könyvtárnak az előjelekből itélve, az a célja, hogy modern írónak modern — e szó valódi értelemben veendő — közönséget teremtsen s hogy egymáshoz vonja a kettőt, kik most különböző izléssel elégitik ki szellemi szükségleteiket. Az említett vállalat programmja pedig méltán igérkezik hidnak az iró és közönség között.

(Ligeti Ernő, Kolozsvári Hirlap)

Gömöri Jenő írótársunk szerkesztésében egy minden izében modern vállalat indult meg közelebb a fővárosban, amely irodalmi vállalkozásnak első és legfőbb célja a modern hazai és külföldi irodalmi termékek legszélesebbkörű terjesztése és ismertetése. Előkelő, értékes, igazán hatalmas fiatal erők szövetkeztek a nagyjelentőségű kulturális cél megvalósítására s a vállalat ki is adta már első három füzetét.

(Jövendő)

Uránia könyvnyomda, Budapest, VII., Rottenbiller-utca 19

A Modern Könyvtár programmja:

Peter Altenberg: Az élet meséi. Gömöri Jenő forditása.
Leonid Andrejev: Novellák. Havas József forditása.
Gabrielle D'Annunzio: A holt város. Márkus László forditása.
Ludwig Anzengruber: A gazdátlan udvar. Benedek Marcell forditása.
Hermann Bahr: Adolár herceg. Balogh Vilma forditása.
Balázs Béla: Mysteriumok.
Bánóczi László: Szinjáték és rendezés.
Bárdos Artur: Müvészettörténeti tanúlmányok.
Bernhard Berenson: A renaissance velenczei festői. Wilde János forditása.
Otto Julius Bierbaum: Mesék és gyöngyök. (Novellák) Gömöri Jenő forditása.
Björnstjerne Björnson: Erőnkön fölül. Ritoók Emma forditása.
Björnstjerne Björnson: A király. Ritoók Emma forditása.
George Brandes: Lassale. Gömöri Jenő forditása.
Mario Calderoni: A pragmatizmus. Fogarasi Béla forditása.
Csáth Géza: Uj magyar zene.
Csáth Géza: Józsika (Novellák.)
Dienes Valéria: Dialogusok.
Die schönsten ungarischen Novellen. I. Uebersetzt von Karl Gervinus.
Ego: Asszonyok. (Novellák.)
Feleky Géza: Rodin.
Ferenczi Sándor: Freud tanitásai és a lélekelemzés.
Fogarasi Béla: Bergson filozofiája.
Francia Költők. (Anthologia.)
Anatole France: Jobb idők felé. (Beszédek) Fogarasi Béla forditása.
Giuseppe Giacosa: A lélek joga. Bánóczi László forditása.
Carlo Goldoni: A legyező. Bánóczi László forditása.
Maxim Gorkij: Kis bourgeoisk. Havas József forditása.
Gömöri Jenő: Két egyfelvonásos.
Gömöri Jenő: Ibsen Henrik.
Gerhart Hauptman: Magányos emberek. Benedek Marcell forditása.
Gerhart Hauptmann: Griselda. Kuthy Sándor forditása.
Friedrich Hebbel: Judith. Mikes Lajos forditása.
Friedrich Hebbel: Mária Magdolna. Márkus László forditása.
Heltai Jenő: Novellák.
Henrik Ibsen: Mire mi holtak feltámadunk. Gömöri Jenő forditása.
Henrik Ibsen: Brand. Kosztolányi Dezső forditása.
Henrik Ibsen: Rosmersholm. Balogh Vilma forditása.
Henrik Ibsen: Hedda Gabler. Gömöri Jenő forditása.
J. P. Jacobsen: Novellák. Cholnoky Viktor forditása.
William James: Pragmatista essaik. Fogarasi Béla forditása.
Karinthy Frigyes: Karikaturák.
Kárpáthy Aurél: Az idegen. (Regény.)
Rudolf Kassner: Tanulmányok. Nádai Pál forditása.
Gottfried Keller: Novellák. Bánóczi László forditása.
Kaffka Margit: Novellák.
Kern Aurél: A modern opera fejlődése.
Jules Lemaitre: Elbeszélések. György Oszkár forditása.
Maurice Maeterlinck: A bölcseség és a végzet. Dienes Valéria forditása.
Thomas Mann: Fiorenza. (Drámai költemény) Gömöri Jenő forditása.
Julius Meier-Graefe: Impresszionisták. Wilde János forditása.
Conrad Ferdinand Meyer: Novellák. Gömöri Jenő forditása.
Octave Mirbeau: A tárca. Benedek Marcell forditása.
Multatuli: Szerelmes levelek. Karinthy Frigyes forditása.
Német Költők I. (Anthologia.)
Friedrich Nietzsche: Az ujjongó tudomány. Gömöri Jenő forditása.
Wilhelm Ostwald: Nagy emberek. Fogarasi Béla forditása.
Giovanni Papini: A vak kormányos. (Novellák) Zambra Alajos forditása.
Palágyi Menyhért: A fantázia elmélete.
Edgar Allan Poë: Különös novellák. Karinthy Frigyes forditása.
Ernest Renan: Caliban. György Oszkár forditása.
Rainer Marie Rilke: Novellák. Gömöri Jenő forditása.
Rippl-Rónai József: Emlékezések.
Ritoók Emma: Novellák.
Bernhard Shaw: Candida. Hevesi Sándor forditása.
Bernhard Shaw: Blanco Posnet leleplezése. Hevesi Sándor forditása.
Schwimmer Rózsa: A feminizmus.
Arthur Schnitzler: Mici grófnő. Gömöri Jenő forditása.
Arthur Schnitzler: A vitéz Cassian. Gömöri Jenő forditása.
Arthur Schnitzler: Irodalom. Balogh Vilma forditása

Stendhal: Novellák. Kuthy Sándor forditása.
Stendhal: A szerelemről. Kuthy Sándor forditása.
August Strindberg: Svájci novellák. Gömöri Jenő forditása.
August Strindberg: A nyilt tengeren. Gömöri Jenő forditása.
Szabolcsi Lajos: Henry Becque.
Szalay Károly: A szabadkőműveseég
Szemere György: Siralomházban.
Szép Ernő: Víg dalok. (Magyar költők III.)
Szilágyi Géza: Versek. (Magyar költők IV.)
Hyppolite Taine: Stendhal. Kuthy Sándor forditttása.
Tomor Ernő dr.: Bevezetés a biológiába.
Tomor Ernő dr.: Az alkoholista lélektana.
Ungarische Dichter I. (Magyar költők német nyelven.) Babits Mihály. Balázs Béla, Heltai Jenő, Kosztolányi Dezső, Szép Ernő, Szilágyi Géza. Nachdichtung von Horvát Henrik.
Giovanni Vailati: Nyelvproblémák. Fogarasi Béla forditása.
Vajda Ernő: Marionettek.
Vámbéry Rusztem: A gonosztevők pszihologiája.
Frank Wedekind: Haláltánc. Gömöri Jenő forditása.
Whitman: Fűlevelek. (Versgyüjtemény). Ligeti Ernő forditása.
Wilde János: Firenze és művészete.
Oscar Wilde: Intenciók. Cserna Andor forditása.

A MODERN KÖNYVTÁR Szerkesztősége: Budapest, VIII., Vas-ucca 15/b., I. 18. A Könyvtár szellemi részét illető mindennemü közlemény, megkeresés, ideküldendő.